

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่อง 'การเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ผ่านสื่อพื้นบ้านเพลงขอของประชาชน อำเภอเด่นชัย อ.แพร่' ผู้วิจัยได้แบ่งเนื้อหาเพื่อการศึกษาออกเป็น

1. ความรู้เรื่องโรคเอดส์ ซึ่งจะกล่าวถึง ความหมาย สาเหตุของการเกิดโรคอาการผู้ติดเชื้อ ช่องทางการติดเชื้อ และการป้องกันโรคเอดส์
2. ทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - ทฤษฎีการสื่อสาร
  - ทฤษฎีเกี่ยวกับสื่อสารเพื่อการพัฒนา
  - ทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสาร
  - ทฤษฎีการรับรู้
3. ความรู้เรื่องเพลงขอ

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับโรคเอดส์

ความหมายของเอดส์

เอดส์มาจากคำว่า 'AIDS' ซึ่งย่อมาจาก Acquired Immune Deficiency Syndrome

Acquired หมายถึง ภาวะที่เกิดขึ้นในภายหลัง มิได้เป็นมาแต่กำเนิดหรือสืบสายเลือด

ทางพันธุกรรม

Immune หมายถึง เกี่ยวกับระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย

Deficiency หมายถึง ความบกพร่อง ความเสื่อม หรือการขาด

Syndrome หมายถึง กลุ่มอาการที่เป็นโรคที่มีอาการหลาย ๆ อย่าง ไม่เฉพาะที่ระบบใด

ระบบหนึ่ง

ดังนั้นความหมายของคำว่า AIDS หรือเอดส์ หมายถึง กลุ่มอาการโรคที่เกิดจากภูมิคุ้มกันในร่างกายเสื่อมหรือบกพร่อง ซึ่งเกิดจากเชื้อไวรัส HIV (Human Immunodeficiency Virus) เมื่อเข้าสู่ร่างกายของคนแล้ว จะไปทำลายเซลล์เม็ดเลือดขาวที่ทำหน้าที่ป้องกันเชื้อโรค ทำให้

ภูมิคุ้มกันโรคของคนนั้นเกือบหรือบกพร่อง จนเป็นสาเหตุให้ร่างกายของคนนั้นอ่อนแอ มีการเจ็บป่วยบ่อย รักษาไม่หาย ป่วยเป็นโรคเรื้อรัง และในที่สุดก็ตายด้วยโรค (กระทรวงสาธารณสุข, 2531)

กองโรคเอดส์ กระทรวงสาธารณสุขได้ให้ความหมายว่าเอดส์ หรือ AIDS (Acquired Immune Deficiency Syndrome) เป็นกลุ่มอาการของโรคที่เกิดจากการติดเชื้อไวรัส HIV ซึ่งจะเข้าไปทำลายเม็ดเลือดขาวแหล่งสร้างภูมิคุ้มกันโรค ทำให้ติดเชื้อโรคชนิดฉวยโอกาส เช่น ปอดบวม วัณโรค หรือเป็นมะเร็งบางชนิดได้ง่ายกว่าคนปกติ อาการจะรุนแรงและเสียชีวิตอย่างรวดเร็ว (กองโรคเอดส์, 2538)

โรคเอดส์ (AIDS) เป็นโรคติดต่อร้ายแรงที่เกิดจากไวรัสชนิดหนึ่ง เรียกว่า HIV (Human Immunodeficiency Virus) เมื่อไวรัส HIV หรือเชื้อเอดส์ เข้าสู่ร่างกายจะทำลายระบบภูมิคุ้มกันของร่างกาย มีผลให้ผู้ป่วยเกิดโรคแทรกหรือเรียกว่า โรคติดเชื้อฉวยโอกาสที่รุนแรงตามมา ผู้ป่วยกว่าร้อยละ 90 ต้องเสียชีวิตภายใน 2-5 ปี เชื้อเอดส์หรือ HIV อาศัยและขยายตัวอยู่ในเซลล์คน พบได้ส่วนใหญ่ในเลือดและน้ำกามของผู้ติดเชื้อ นอกจากนี้ยังพบได้ในปริมาณที่น้อยมากในน้ำตา น้ำลาย น้ำหล่อสมองและไขสันหลัง น้ำคร่ำ นม และสิ่งคัดหลั่งของผู้ติดเชื้อ ไวรัสเอดส์มีชีวิตรอดได้ดีในสภาพที่กล่าวข้างต้น ซึ่งเป็นเซลล์ที่บอบบางมากและไม่สามารถมีชีวิตรอดอยู่นานภายนอกร่างกาย

อาการของผู้ติดเชื้อเอดส์ (กระทรวงสาธารณสุข, 2532)

เมื่อเชื้อเอดส์เข้าสู่ร่างกายก็จะเข้าไปอยู่ในเม็ดเลือดขาวชนิดหนึ่งที่เป็นตัวสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ร่างกาย จากนั้นไวรัสเอดส์จะแบ่งตัวเพิ่มจำนวนอีกมากมาย และจะแพร่กระจายออกไปทำลายเม็ดเลือดขาวตัวต่อ ๆ ไป ในที่สุดเมื่อเม็ดเลือดขาวถูกทำลายไปมาก ๆ ร่างกายก็จะมีภูมิคุ้มกันโรค ทำให้เชื้อโรคที่อยู่รอบ ๆ ตัวฉวยโอกาสทำให้เจ็บป่วยและเสียชีวิตในที่สุด ผู้ป่วยโรคเอดส์ส่วนใหญ่มักเสียชีวิตด้วยโรคภัยต่าง ๆ เช่น มะเร็งของผนังเส้นเลือด วัณโรค และปอดบวม เป็นต้น หลังจากเชื้อ HIV เข้าสู่ร่างกาย อาการที่เกิดขึ้นมีได้หลายลักษณะแล้วแต่จำนวนของเชื้อและระดับภูมิคุ้มกันของร่างกายที่มีอยู่หรือที่เสียไปในระยะต่อมา จากการศึกษาทางการแพทย์ พบว่าสามารถแบ่งอาการของผู้ติดเชื้อเอดส์ออกเป็น 3 ระยะ คือ

1. ระยะติดเชื้อโดยไม่มีอาการ (HIV) ในระยะนี้ผู้ติดเชื้อจะไม่มีอาการป่วยใด ๆ สุขภาพปกติดี นอกจากตรวจเลือดจะพบ 'เลือดบวก' ระยะนี้หากผู้ติดเชื้อดูแลรักษาสุขภาพร่างกายให้ดีและไม่รับเชื้อเอดส์เพิ่มขึ้นก็สามารถมีชีวิตรอดอยู่ได้โดยไม่มีอาการเป็นเวลานานได้ถึง 10 ปี

2. ระยะเวลาการสัมพันธ์กับเอดส์ (ARC : AIDS Related Complex) ระยะนี้ผู้ติดเชื้อเริ่มมีอาการไม่สบาย เช่น เบื่ออาหาร น้ำหนักลดอย่างรวดเร็ว มีไข้ และเหงื่อออกตอนกลางคืน ผิวหนังเป็นผื่น ท้องเสียเรื้อรัง เหนื่อยง่าย อ่อนเพลีย ต่อม้ำเหลืองโต และมีฝ้าขาวที่ลิ้นและในลำคอ จากเชื้อราเป็นงูสวัด เป็นต้น อาการเหล่านี้พบได้ในโรคอื่น ๆ ด้วย จึงยังไม่เรียกคนที่มีอาการเหล่านี้ว่าเป็นผู้ป่วยเอดส์ ระยะนี้ผู้ติดเชื้ออาจมีอาการเป็นอยู่นานหลายเดือนหรือเป็นปี

3. ระยะเอดส์เต็มขั้น (Full Blown AIDS) หรือเรียกว่า ผู้ป่วยเอดส์ ระยะนี้ภูมิคุ้มกันของร่างกายถูกทำลายลงมาก ทำให้เกิดอาการป่วยจากการติดเชื้อโรคเรียกว่า 'โรคติดเชื้อฉวยโอกาส' อาการจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับว่ามีการติดเชื้อชนิดใด เกิดขึ้นส่วนใดของร่างกาย เช่น ถ้าติดเชื้อที่ปอดก็จะมีอาการ ไอ เหนื่อยหอบ ถ้าติดเชื้อที่สมองก็จะมีอาการซึม ปวดศีรษะ ชัก เป็นต้น

ช่องทางการติดเชื้อโรคเอดส์ ที่สำคัญมี 3 ทาง คือ

1. ทางเพศสัมพันธ์ การร่วมเพศกับผู้ที่มีเชื้อเอดส์โดยไม่ใช้ถุงยางอนามัย ไม่ว่าจะชายกับชาย ชายกับหญิง ล้วนมีโอกาสติดเชื้อเอดส์ได้ทั้งสิ้น แม้เพียงครั้งเดียวก็มีโอกาสติดเอดส์ได้
2. ทางเลือด การติดต่อทางเลือดเกิดจากการได้รับเลือดของผู้ที่มีเชื้อโรคเอดส์โดยตรง การใช้เข็มหรือกระบอกฉีดยาร่วมกับผู้ที่มีเชื้อเอดส์ โดยไม่ทำความสะอาดเข็มหรือกระบอกฉีดยาอย่างถูกต้องหรือการใช้ของมีคมร่วมกับผู้ที่ติดเชื้อเอดส์
3. จากแม่ไปยังลูก หากแม่ติดเชื้อเอดส์มา จะสามารถถ่ายทอดให้ลูกได้ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ ซึ่งโอกาสที่ลูกจะได้รับเชื้อจากแม่มีประมาณ 30-50 เปอร์เซ็นต์

การป้องกันโรคเอดส์

การป้องกันตนเองไม่ให้ติดเชื้อเอดส์ได้ โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมหรือการปฏิบัติตนบางอย่างในชีวิตประจำวันให้ปลอดภัยต่อการติดเชื้อเอดส์ได้ ดังต่อไปนี้

1. การมีเพศสัมพันธ์กับคู่นอนของตนเพียงคนเดียว
2. สวมถุงยางอนามัยทุกครั้งในกรณีจำเป็นที่จะต้องมีเพศสัมพันธ์กับผู้อื่นหรือกับผู้ที่มีความเสี่ยงต่อการเป็นโรคเอดส์ เช่น ชายหรือหญิงบริการทางเพศ
3. หลีกเลี่ยงการใช้เข็มฉีดยา หรือของมีคมร่วมกับคนอื่น เช่น มีดโกนหนวด กรรไกร ตัดเล็บ แปรงสีฟัน หรือของใช้ที่จะก่อให้เกิดบาดแผลที่ผิวหนัง

4. หากต้องใช้ของมีคมกับร่างกาย ควรทำความสะอาดอุปกรณ์และของมีคมเสียก่อน เช่น ล้างด้วยน้ำและสบู่ แขนหรือเช็ดด้วยน้ำยาแอลกอฮอล์ เสียก่อน
5. งดเว้นยาเสพติดโดยเฉพาะชนิดฉีดเข้าเส้นเลือด หากเลิกยังไม่ได้ควรเปลี่ยนเป็นชนิดสูดดมหรือกินแทน หรือจำเป็นต้องฉีดอยู่ก็ควรใช้เข็มฉีดยาครั้งเดียวแล้วทิ้ง
6. หลีกเลี่ยงไม่สัมผัสกับเลือด น้ำเหลือง น้ำจากช่องคลอด น้ำอสุจิของผู้อื่นโดยตั้งใจ หรือไม่ก็ตาม
7. หากสัมผัสกับเลือด น้ำเหลือง น้ำคัดคลั่งของใครก็ตามควรรีบล้างน้ำและสบู่ทันที ไม่ว่าจะผิวหนังนั้นจะมีแผลหรือไม่ก็ตาม
8. ไม่รับเลือดหรืออวัยวะที่ไม่ได้ผ่านการตรวจสอบหาเชื้อเอชไอวีเสียก่อน
9. การรักษาสุขลักษณะอนามัยที่ดีทั้งกับตนเองและกับผู้อื่น ฝึกนิสัย รักษาความสะอาด ซ้ำระล้างร่างกาย ทำความสะอาดเครื่องเครื่องใช้อยู่เสมอ
  - การอยู่ร่วมกันและการดูแลผู้ป่วยโรคเอดส์
  - 1. ยอมรับผู้ติดเชื้อเอชไอวี
  - 2. รับฟังความรู้สึกและปัญหา เปิดโอกาสให้ผู้ติดเชื้อเอชไอวีได้เล่า หรือระบายความรู้สึก ความอึดอัดหรือปัญหาของเขา จะช่วยทำให้ผู้ป่วยคลายความเครียดลงได้
  - 3. ให้กำลังใจแก่ผู้ป่วย การให้กำลังใจอย่างง่าย ๆ คือการอยู่เป็นเพื่อน ดูแลเอาใจใส่ อย่างใกล้ชิด ทำสิ่งต่างๆ ไปด้วยความจริงใจ
  - 4. จัดกิจกรรมใช้เวลาให้เกิดประโยชน์ อาจจัดหากิจกรรมต่างๆ ทำร่วมกัน เช่น การไป ออกกำลังกายด้วยกัน ไปทำสวน หรือตกแต่งสนาม การจัดหาหนังสือให้ผู้ป่วยอ่าน
  - 5. ดูแลให้พักผ่อนอย่างเพียงพอ ช่วยให้ผู้ป่วยได้พักผ่อนอย่างเต็มที่ โดยอาจจะช่วย ทำงานต่างๆ เช่น ช่วยทำงานซักผ้า รีดเสื้อผ้า จัดสภาพแวดล้อมให้เงียบสงบ
  - 6. ดูแลให้ได้รับสารอาหารเพียงพอ
  - 7. ดูแลให้การพยาบาลเมื่อเจ็บป่วย ผู้ดูแลควรจะไม่มีการเตรียมตัวในด้านความรู้ เพื่อให้สามารถดูแลช่วยเหลือและให้การพยาบาลเบื้องต้นแก่ผู้ป่วยได้

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสาร

ทฤษฎีด้านการสื่อสาร

ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชนจะสามารถแก้ไขและพัฒนาอย่างมีคุณภาพได้นั้น จะต้องอาศัยการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพเข้าช่วย การสื่อสาร นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญยิ่งในชีวิต

มนุษย์ นอกเหนือจากปัจจัยสี่ เราสามารถอาศัยการสื่อสารเป็นเครื่องมือเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ในการทำการสื่อสาร

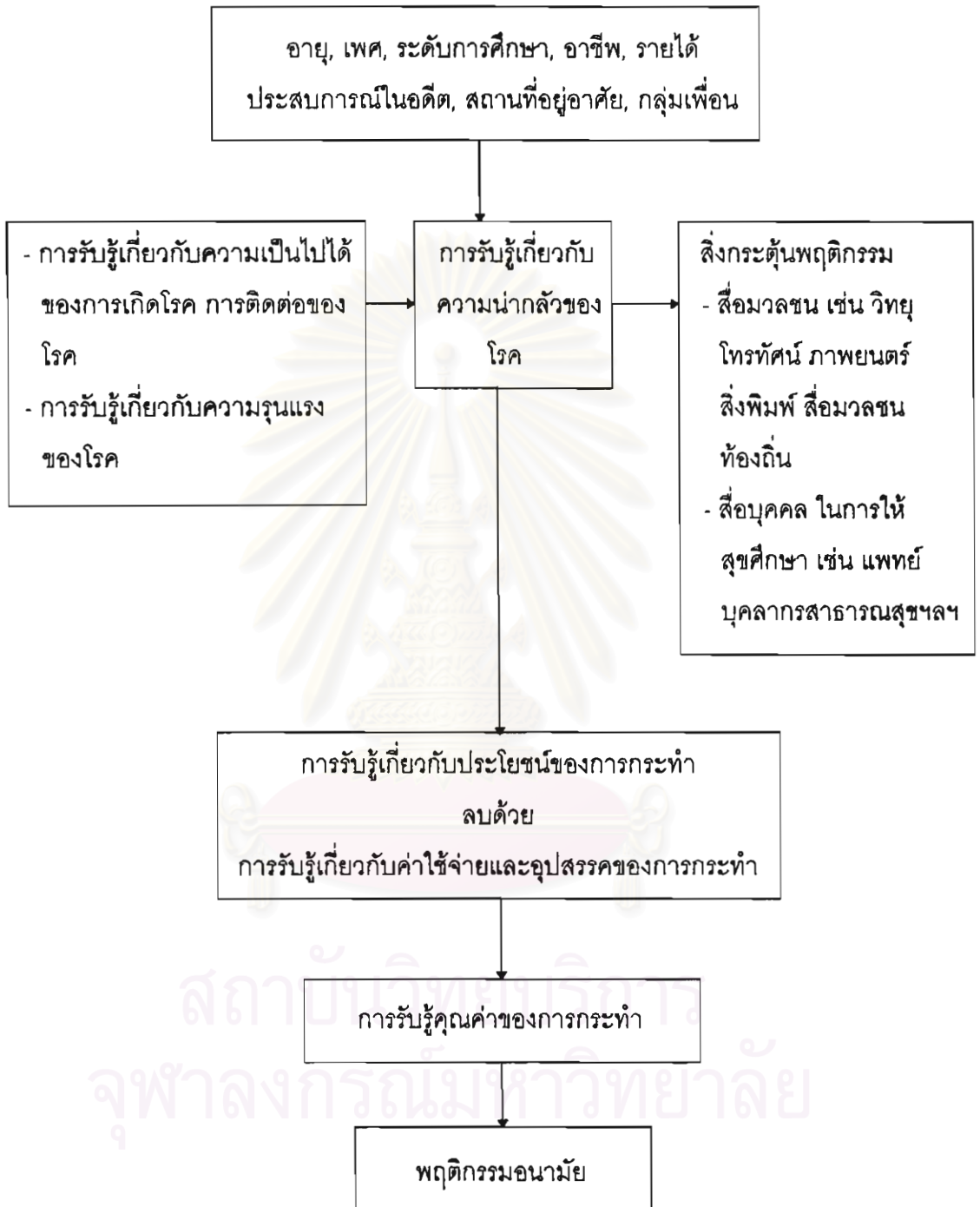
ในการดำเนินงานที่เกี่ยวกับการพัฒนาสุขภาพอนามัยของประชาชนมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อต้องการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอนามัย Rogers (E.M. Rogers, 1971) ได้ให้ความหมายของการสื่อสารไว้ว่า 'การสื่อสาร' คือกระบวนการที่ความคิดหรือข่าวสารถูกส่งจากแหล่งสารไปยังผู้รับสาร ด้วยเจตนาจะเปลี่ยนพฤติกรรมบางประการของผู้รับสาร โดยผลของการสื่อสารนี้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง 3 ประการ คือ

1. เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ของผู้รับสาร (knowledge)
2. เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของผู้รับสาร (attitude)
3. เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมของผู้รับสาร (practice)

ปรมา สตะเวทิน (2531) ให้ความหมายว่า 'การสื่อสาร' คือ กระบวนการของการถ่ายทอดสารจากบุคคลฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า ผู้ส่งสาร ไปยังบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเรียกว่าผู้รับสาร โดยผ่านสื่อ

แนวคิดนี้สอดคล้องกับแนวทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรม (theories of attitude and behavior change) ของ Phillip G. Zimbardo (1977) ได้กล่าวไว้ว่า 'การเปลี่ยนแปลงทัศนคติขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจที่ทัศนคติก็จะเปลี่ยนแปลง และเมื่อทัศนคติเปลี่ยนแปลงแล้วก็จะมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ความรู้ ทัศนคติ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทั้ง 3 อย่างนี้มีความเชื่อมโยงกัน ฉะนั้นในการที่จะให้มีการยอมรับและปฏิบัติในสิ่งใดก็ตามต้องพยายามเปลี่ยนทัศนคติเสียก่อนโดยการให้ความรู้'

การเกิดพฤติกรรมอนามัยนั้น Marshall H. Becker (1974) ได้เสนอกรอบแนวความคิดไว้ดังนี้

จากแนวความคิดของ Becker จะเห็นได้ว่ามีปัจจัยหลายประการที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมอนามัยของบุคคล แต่ปัจจัยที่สำคัญที่สุดนั้นคือ ปัจจัยด้านสื่อหรือสิ่งที่กระตุ้นพฤติกรรม และปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลนั่นเอง

โดยทั่วไปการสื่อสารมีองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 5 อย่าง คือ ผู้ส่งสาร (source) สาร (message) ช่องทางข่าวสาร (channel) ผู้รับสาร (receiver) และ สัมฤทธิ์ผล (effect) ของการสื่อสาร (ชวรัตน์ เชิดชัย, 2527) ซึ่งการสื่อสารจะทำหน้าที่ได้ดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับหน่วยงานผู้ทำหน้าที่ในการเผยแพร่ จะพิจารณาใช้ช่องทางข่าวสารที่เหมาะสม เพื่อในการเพิ่มพูนความรู้ สร้างทัศนคติที่ดี และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่เหมาะสม ไปเสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคเอดส์ หรือแพร่กระจายเชื้อเอดส์

โดยปกติแล้ว ช่องทางการสื่อสารแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. สื่อมวลชน (mass media channel) เป็นวิธีการที่สารผ่านจากแหล่งข่าว ซึ่งอาจเป็นบุคคลคนเดียว กลุ่มเดียวหรือสถาบัน ไปยังผู้รับสาร ซึ่งเป็นกลุ่มคนจำนวนมาก ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ (Rogers with Shoemaker, 1971) รวมไปถึงสื่อมวลชนที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ ด้วย เช่น ลิเก ลำตัด หนังตะลุง เพลงขอ เป็นต้น

2. สื่อระหว่างบุคคล (interpersonal channel) เป็นช่องทางที่เกี่ยวข้องกับการติดต่อแลกเปลี่ยนความคิดของผู้ส่งสารแบบเห็นหน้ากันระหว่างบุคคล 2 คนหรือมากกว่านั้น เช่น การเยี่ยมบ้าน การประชุมกลุ่ม นิทรรศการ เป็นต้น (Singh, 1976)

ในการเลือกและใช้สื่อ นั้น เค. เอ็น. ซิง (K.N. Singh, 1976) ได้สรุปว่ามีวิธีการแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับประเภทของผู้รับสาร (type of audience) ลักษณะของเนื้อหาสาร (message) และขั้นตอนในกระบวนการยอมรับของการรับสาร (recipient's stages in adoption process)

ในการส่งข่าวสารให้ความรู้ นั้นต้องอาศัยสื่อ เป็นเครื่องมือช่วยนำเนื้อหาข่าวสารไปยังผู้รับสารให้เกิดความเข้าใจถูกต้องชัดเจน แต่การจะใช้สื่ออะไร อย่างไร ให้บังเกิดผลตามความต้องการนั้น ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ต้องทำความเข้าใจกับสื่อเหล่านั้นให้ดีเสียก่อนและจำเป็นต้องเรียนรู้ถึงธรรมชาติและหน้าที่ของสื่อแต่ละชนิดเพื่อการวางแผนการใช้สื่อให้เหมาะสม

ทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

การสื่อสารเข้ามามีบทบาทต่อการพัฒนาประเทศในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้ 3 ลักษณะด้วยกัน ลักษณะที่หนึ่ง ประชาชนต้องได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศ นั่นก็คือความสนใจของประชาชนต้องถูกนำไปสู่ทัศนคติของความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ ตลอดจนวิธีการที่จะทำให้บรรลุถึงการเปลี่ยนแปลง และถ้าเป็นไปได้ควรจะมีการยกระดับการคาดหวังของประชาชนและของประเทศให้สูงขึ้น ลักษณะที่สอง ประชาชนควรมีโอกาสที่เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ อาทิเช่น การอภิปรายถึงประเด็นปัญหาต่าง ๆ ควรเป็นไปอย่างกว้างขวางในส่วนที่เกี่ยวกับการตัดสินใจเพื่อการเปลี่ยนแปลง ผู้นำต้องได้รับโอกาสที่จะทำ

และเสียงเรียกร้องของบุคคลทั่วไปต้องได้รับการรับฟัง ประเด็นของการเปลี่ยนแปลงต้องชัดเจน และแจ่มชัด ต้องมีการอภิปรายถึงทางเลือกอื่น ๆ ด้วย ข่าวสารจะต้องถูกส่งผ่านทั้งจากเบื้องล่างสู่เบื้องบน และในขณะเดียวกันจากเบื้องบนลงสู่เบื้องล่าง ลักษณะที่สาม ทักษะที่จำเป็นต้องได้รับการอบรมสั่งสอน ผู้ใหญ่ต้องถูกสอนให้รู้จักการอ่าน เด็กต้องได้รับการศึกษา ชาวนาต้องได้รับการเรียนรู้ถึงวิธีการทำนาสมัยใหม่ ครู หมอ วิศวกร ต้องได้รับการฝึกอบรม คนงานต้องมีความชำนาญด้านเทคนิคทักษะของตน ประชาชนโดยทั่วไปต้องเรียนรู้ในการรักษาสุขภาพอนามัยให้แข็งแรง (Wilber Schramm, 1964)

ความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารกับการพัฒนาเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจะแยกออกจากกันได้ ดังที่ Daniel Lerner (1972) ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่าการพัฒนาประเทศ หมายถึง การมีกิริยาสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างมีระบบ การรวบรวมมวลชน และการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง ในกระบวนการตัดสินใจปัญหาที่เกี่ยวกับผลประโยชน์ของส่วนรวมในกรณีของประเทศที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย ทั้งสามประการนี้จะเกิดได้ก็โดยผ่านการสื่อสารเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ไม่สามารถดำเนินไปได้ถ้าไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอจากเครือข่ายของการสื่อสาร ด้วยเหตุนี้ ถ้าหากมีการนำการสื่อสารมาใช้ให้ถูกต้องและเพียงพอแล้ว จะสามารถช่วยส่งเสริมการพัฒนาของประเทศได้อย่างมาก อาจกล่าวได้ว่าการสื่อสารเป็นทั้งดัชนีของการพัฒนาและเครื่องมือหรือวิธีการของการพัฒนาสังคม

การเปลี่ยนแปลงจะรวดเร็วเพียงใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับว่าสื่อที่มีอยู่ก่อนและใช้ในการสื่อสารมีผลกระทบต่อสื่อที่มีมาใหม่อื่น ๆ อย่างไรด้วย

สำหรับการสื่อสารเพื่อการพัฒนาชนบท สมควร กวียะ ได้แสดงแนวความคิดไว้ว่า 'การให้ชาวบ้านรู้หนังสืออย่างเดียวไม่เกิดประโยชน์ แต่เราต้องให้ชาวบ้านนำสิ่งที่รู้ไปใช้ด้วย เพราะฉะนั้นการศึกษาของเราอาจจะต้องเปลี่ยนทิศทาง ให้เขารู้จักนำไปใช้ได้บ้าง การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในชนบท แต่ต้องมีการสื่อสารเข้าไปเสริม การสื่อสารมีอยู่ในทุกกระทรวง ทบวง กรม เช่นงานของกระทรวงสาธารณสุขไม่มีหน้าที่ในการรักษาพยาบาลเท่านั้น แต่ควรทำการสื่อสารให้ประชาชนเข้าใจงานด้านสาธารณสุขด้วย ต้องคิดว่าทำอย่างไรชาวบ้านจะเข้าใจ การสื่อสารเป็นการลงทุนค่อนข้างน้อย แต่จะได้ผลตอบแทนอย่างมากมาย ทุกหน่วยงานสามารถทำได้ กรมประชาสัมพันธ์อาจจะทำแค่เป็นสื่อเท่านั้น แต่เนื้อหาต่าง ๆ มาจากกระทรวง ทบวง กรม ทั่ว ๆ ไป ซึ่งจะช่วยพัฒนาชนบทได้มาก (คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2520)

การสื่อสารในด้านการพัฒนาชนบทนั้น มีแนวทางทฤษฎีขั้นพื้นฐาน 4 แนวทางที่จะได้ เป็นเครื่องมือสำหรับการนำมาเปลี่ยนแปลงสังคมในเรื่องต่อไปนี้ คือ

1. การรจใจให้กลุ่มบุคคลเป้าหมาย
2. เป็นตัวถ่ายทอดข้อมูล
3. การแสดงออกของบุคคลและความสัมพันธ์ในสังคม
4. เป็นเครื่องมือในการนำการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในการพัฒนา

ประเทศ

เมื่อมีความเชื่อกันว่าการมีสื่อสารมีบทบาทในการพัฒนา ก็ได้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับ สัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารว่าจะมีมากน้อยเพียงใด Berelson (1972) ได้ให้นิยามของสัมฤทธิ์ผลของการสื่อสารไว้ว่า 'การสื่อสารบางชนิดจะเหมาะสมกับประเด็นปัญหาเพียงบางประเด็น โดยจะให้ความสนใจแก่บุคคลเพียงบางประเภทภายใต้เงื่อนไขบางประการ และจะให้สัมฤทธิ์ผลเพียงบาง อย่างเท่านั้น' ซึ่งหมายความว่า การสื่อสารที่จะให้ทั้งด้านการเรียนรู้ และให้สัมฤทธิ์ผลด้านการ สร้างทัศนคติและเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ในกระบวนการสื่อสารในแต่ละกรณีเสมอ ดังนั้นการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้เกิดผลด้านการเปลี่ยนแปลงโดยตรงก็ดี หรือหวังผลทางอ้อมก็ดี จึงต้องพิจารณาองค์ประกอบของการสื่อสารที่เป็นปัจจัย ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมีอยู่หลายประการที่สำคัญคือ คุณลักษณะของแหล่งสาร เนื้อหาสาร ที่ โน้มน้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของผู้รับสาร

สำหรับเงื่อนไขที่กำหนดประสิทธิผลของการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ปรมะ สตะเวทิน (2530) ได้กล่าวไว้ว่า จะเกิดผลได้ก็ต่อเมื่อปฏิบัติตามเงื่อนไขดังต่อไปนี้

1. การวางแผนอย่างเหมาะสม การสื่อสารเพื่อการพัฒนาเป็นการสื่อสารที่เน้นใน เรื่องของการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางจิตวิทยาและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทาง พฤติกรรมของประชาชนตามที่ปรารถนา ส่วนใหญ่ของทฤษฎีการสื่อสารจะมีลักษณะทางจิตวิทยา และสังคมวิทยา เพราะทฤษฎีการสื่อสารเกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของบุคคลและกลุ่ม ในขณะที่การ วางแผนเพื่อการสื่อสารที่มีประสิทธิผลก็ต้องคำนึงถึงเรื่องสังคมและจิตวิทยาเพื่อที่จะสามารถผลิต ข่าวสารได้อย่างเหมาะสม

2. การเข้ากันได้กับวัฒนธรรมของประชาชน วัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อทัศนคติ ความ เชื่อ และพฤติกรรมของคน ดังนั้นการสื่อสารที่เสนอแนะให้คนเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อและ พฤติกรรม จึงต้องเข้าให้ถึงและทำให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของประชาชน

3. ทำการสื่อสารให้ถึงประชาชนเป้าหมาย การสื่อสารเพื่อการพัฒนาก็ต้องอาศัยหลักการของการสื่อสารโดยทั่วไป กล่าวคือ จะต้องทำการสื่อสารให้ถึงประชาชนกลุ่มเป้าหมาย เพราะประชาชนแต่ละกลุ่มย่อมมีความแตกต่างกันทั้งในเรื่องความต้องการ ปัญหาสภาพเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ ดังนั้นจึงต้องมีการจัดเตรียมเครือข่ายการสื่อสารให้เพียงพอแก่การจะเผยแพร่ข่าวสารไปยังประชาชนกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึงและเหมาะสม

4. อาศัยการสื่อสารแบบสองทาง ในการพัฒนาสังคมนั้น การอาศัยแต่เพียงการสื่อสารจากฝ่ายรัฐบาลไปยังประชาชนแต่เพียงฝ่ายเดียวไม่เป็นการเพียงพอ ทั้งนี้เพราะจะทำให้รัฐบาลไม่มีโอกาสได้รับทราบความรู้สึกนึกคิด ความต้องการ และปัญหาของประชาชน วิธีการสื่อสารที่ดีที่สุดก็คือฝ่ายรัฐบาลจะต้องรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนด้วย เพื่อปรับปรุงแผนพัฒนาและวิธีการสื่อสารต่อไป

5. ทำการสื่อสารบ่อย ๆ และใช้ผู้ส่งสารที่มีความน่าเชื่อถือและอยู่ในความสนใจของผู้รับสาร หลักข้อหนึ่งของการสื่อสารที่มีประสิทธิผลคือ ผู้ส่งสารจะต้องสามารถทำให้สารของตนเด่นกว่าสารอื่น ๆ ซึ่งแข่งขันกับการสื่อสารของตนวิธีการอื่นหนึ่งในการทำให้การสื่อสารของตนเด่นกว่าการสื่อสารอื่น ๆ คือผู้ส่งสารจะต้องทำการสื่อสารบ่อย ๆ หรือใช้สื่อหลาย ๆ ชนิด และอีกวิธีหนึ่งคือใช้ผู้ส่งสารที่น่าเชื่อถือและอยู่ในความสนใจของประชาชน เช่น ผู้นำประเทศ ผู้นำท้องถิ่น หมอ ฯลฯ

6. การสาธิต การให้ประชาชนเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลง จำเป็นจะต้องอาศัยการสาธิตให้เห็นจริงเห็นจัง หรืออาศัยบุคคลที่เปลี่ยนแปลงแล้วเป็นตัวอย่าง

7. การปฏิบัติ การที่คนเราจะสามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อและพฤติกรรมของตนได้นั้น คน ๆ นั้นต้องมีประสบการณ์ที่ดีต่อสิ่งใหม่นั้นเสียก่อน ดังนั้นหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่พัฒนาจึงต้องเตรียมการในเรื่องการทดลองให้เห็นจริง ๆ

สำหรับการใช้สื่อมวลชนในงานสาธารณชนนั้น อุทัย สุดสุข ได้บรรยายเรื่องการสาธารณชนกับการพัฒนาชนบท ในการประชุมเกี่ยวกับสาธารณชนมูลฐาน เมื่อวันที่ 25 กันยายน 2525 สรุปได้ว่า กลวิธีและมาตรการดำเนินงานสาธารณชนมูลฐานในส่วนของกาให้สุศึกษานั้น ควรใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชนเผยแพร่สุศึกษา ใช้อาศัยสมัครและการจัดระบบการสนับสนุนการดำเนินงานของอาสาสมัคร โดยให้เจ้าหน้าที่ของรัฐสนับสนุนทางด้านการให้ข้อมูลข่าวสารทางวิชาการที่ทันสมัย ต่อเนื่อง และถึงตัวของศิลปิน พื้นบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของศิลปินที่ต้องการจะได้จากการสัมมนาเรื่อง 'ศิลปินท้องถิ่นกับงานสาธารณชน' เมื่อเดือนกรกฎาคม ที่โรงแรมลิคเติ้ลดัก จ. เชียงราย

บทบาทของสื่อมวลชนต่อการพัฒนาประเทศ

ระดับการพัฒนาของสังคมใดก็ตาม ย่อมจะขึ้นอยู่กับปริมาณและคุณภาพของบุคคลที่มีลักษณะทันสมัย ก้าวทันเหตุการณ์ และมีพฤติกรรมที่สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาประเทศ สัญญา สัญญาวัฒน์ (2523) กล่าวว่า สถาบันต่าง ๆ ในสังคมจะช่วยทำหน้าที่ในการฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพ และในทำนองเดียวกัน การที่ระดับการพัฒนาของสังคมจะยั่งยืนถาวรได้นั้น จะต้องรวมความสนใจ ค่านิยม ที่เป็นของส่วนบุคคลแต่ละคนเข้าด้วยกันเพื่อให้กลายเป็นสถาบันสังคมขึ้น มิฉะนั้นก็จะไม่เกิดผลดังกล่าว ทั้งนี้ Wilber Schramm (1964) ก็ได้กล่าวไว้ว่าสื่อมวลชนที่มีอยู่ทุกชนิดในสังคมเป็นสถาบันทางสังคมที่ได้ทำหน้าที่ดังกล่าวนี้อยู่แล้ว กล่าวคือ สื่อมวลชนจะสร้างความทันสมัยให้เกิดขึ้นกับคน โดยจะให้บริการความรู้และข่าวสารในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ความรู้ด้านสุขภาพอนามัย ฯลฯ ซึ่งความรู้ดังกล่าวนี้เองจะเป็นส่วนสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของคนในสังคม อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศในโอกาสต่อไป

คุณภาพของคนในแต่ละสังคมนั้นย่อมจะเป็นไปตามค่านิยมและความต้องการโดยส่วนรวม ซึ่งขึ้นอยู่กับกระบวนการทางสังคม Eliot Friedson (1953) ได้กล่าวว่า สื่อมวลชนเป็นสถาบันที่มีบทบาทอย่างมาก เพราะสื่อมวลชนจะส่งผลกระทบโดยตรงและโดยอ้อมต่อบุคคล อันจะกล่าวได้โดยชัดเจนว่า สื่อมวลชนเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีส่วนทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน นอกเหนือไปจากวิถีชีวิตของแต่ละคน กิจกรรมต่าง ๆ ที่ประชาชนแต่ละคนได้กระทำเพื่อความเจริญและความก้าวหน้าของชุมชนนั้นก็เป็ผลดีสืบเนื่องมาจากการพัฒนาคุณภาพของประชาชนตามค่านิยม และความต้องการของสังคมนั้นเอง

G.T.Gusfield (1967) ได้กล่าวว่า การพัฒนามุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงชุมชน การพัฒนาจะต้องพยายามให้ประสานสอดคล้องกับลักษณะดั้งเดิมมากกว่าจะตีจากปี เพราะการเปลี่ยนแปลงนั้นเราต้องคำนึงถึงเสถียรภาพของสังคมด้วย Weintraub and Berstein (1966) ก็ได้สนับสนุนความคิดดังกล่าวนี้ว่า การมองลักษณะทันสมัยกับลักษณะดั้งเดิมเป็นของแยกกันโดยเด็ดขาดเป็นการไม่ถูกต้อง ดังนั้นการที่จะใช้สื่อมวลชนให้มีบทบาทต่อการพัฒนาสังคม ก็ไม่จำเป็นที่จะต้องสร้างสื่อมวลชนชนิดใหม่ขึ้นในสังคม เพียงแต่พยายามที่จะหาวิธีการเพื่อใช้สื่อมวลชนท้องถิ่นซึ่งเป็นของดั้งเดิมในสังคม มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาก็ย่อมประสบผลสำเร็จได้ แต่ทั้งนี้ก็จำเป็นต้องตระหนักถึงสภาพความเหมาะสม ตลอดจนธรรมเนียมนิยมของสื่อมวลชนแต่ละชนิดอีก ทั้งจะต้องคำนึงถึงทฤษฎีและหลักการบางอย่างในการใช้สื่อมวลชนเพื่อการดังกล่าวด้วย เพื่อไม่ให้

การใช้สื่อมวลชนมีลักษณะเป็นการยึดเยียดจนผิดลักษณะของสื่อมวลชนไป ซึ่งอาจกลายเป็นการทำลายสื่อมวลชนไปอย่างน่าเสียดาย

กร นามภาวะ (2520) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนไว้ว่า โดยทั่วไปแล้วสื่อมวลชนทุกชนิดจะมีหน้าที่สำคัญอยู่สามประการ คือ ประการแรก สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการเสนอและถ่ายทอดข่าวสารต่าง ๆ ประการที่สอง สื่อมวลชนเป็นตลาดเสรีแห่งความคิดเห็น และประการสุดท้าย สื่อมวลชนมีหน้าที่ในการเป็นผู้เสนอความบันเทิง หน้าที่ของสื่อมวลชนดังที่ได้กล่าวมาแล้วนี้ สื่อมวลชนในประเทศที่พัฒนาแล้วทั้งหลายจะถือเป็นหลักปฏิบัติตลอดเวลา ส่วนประเทศไทยเราจึงเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา เป็นสังคมที่กำลังมีการเปลี่ยนแปลง (transitional society) สื่อมวลชนในประเทศเราจึงต้องทำหน้าที่อีกอย่างหนึ่งซึ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ คือ เป็นผู้นำและเสนอความคิดเห็นให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในการพัฒนาประเทศของตน

ยุวัฒน์ วุฒิเมธี (2521) ได้กล่าวว่า โดยทั่วไปแล้วสื่อมวลชนจะทำหน้าที่ที่สำคัญอย่างหนึ่งในสังคม คือ ทำหน้าที่สังคมนิยม (socialization) ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่จะทำให้ทุกคนในสังคมมีชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุขและพึงพอใจในชีวิต

จาร์โน แกลโกศล (2519) ได้แสดงความคิดเห็นในการใช้สื่อมวลชนเพื่อทำหน้าที่เช่นนี้ว่าเป็นเทคนิคทางสังคม โดยที่สื่อมวลชนจะทำหน้าที่ชักจูงให้ประชาชนในสังคมมีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคตินิยมของสังคมนั้น

W. James Markham (1967) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการใช้สื่อมวลชนในสาธารณรัฐประชาชนจีน พบว่า สื่อมวลชนแทบทุกชนิดที่มีอยู่ในสาธารณรัฐประชาชนจีนได้ทำหน้าที่เพื่อการศึกษา พัฒนาความคิดทางการเมือง และปลูกฝังลัทธิการปกครองให้แก่ประชาชน โดยกำหนดหน้าที่หลักของสื่อมวลชน คือ การปลุก เร่งเร้าและเพิ่มความตระหนักในชนชั้นแก่มวลชน

แนวทางการใช้สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาประเทศของสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น นับว่าประสบผลสำเร็จอย่างน่าพอใจมาก รายละเอียดบางประการเกี่ยวกับประเด็นนี้ เราจะเห็นได้จากข้อสรุปของ W. Frankin Houn (1961) ซึ่งได้กล่าวถึงแนวความคิดของ เหมา เจ๋อ ตุง ว่าได้มีการจัดตั้งกลุ่มศึกษาจากสื่อมวลชน (media study group) ต่าง ๆ ขึ้นตามโรงงานหมู่บ้าน โรงเรียน หรือสถาบันต่าง ๆ เพื่อรับผิดชอบเกี่ยวกับการเลือกสรรข่าวสาร บทความ คำสั่งของรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่น แล้วแจกจ่ายไปตามหน่วยงานท้องถิ่นหรือกลุ่มต่าง ๆ ซึ่ง Houn ก็แสดงความคิดเห็นว่า

ถ้าจะพิจารณาถึงสื่อมวลชนในประเด็นที่มีองค์ประกอบของวรรณคดีหรือศิลปะก็จะเห็นได้ว่า ในสาธารณรัฐประชาชนจีนนั้น วรรณคดีและศิลปะมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อกรรมกร ชาวนา และทหาร และมีวัตถุประสงค์รองเพื่อพวกนายทุนน้อย ในความเห็นของ เหมา เจ๋อตง แล้วไม่มีสิ่งที่เรียกว่า ศิลปะเพื่อศิลปะ (arts for the arts sake) ไม่มีวรรณคดีหรือศิลปะที่อยู่เหนือชนชั้น หรือเหนือผลประโยชน์ของมวลชน ไม่มีวรรณคดีหรือศิลปะที่เดินคนละทาง ศิลปินทุกคนจะต้องแสดงผลงานทางศิลปะเหมือนกับว่าตนเองมาจากกรรมกรและชาวนา ไม่ควรแยกตัวให้โดดเดี่ยวจากมวลชน ไม่ควรสร้างจินตนาการเพื่องานศิลปะตามลำพังตนเอง

แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อและข่าวสาร

ผู้รับข่าวสารแต่ละคนมีพฤติกรรมการเปิดรับสื่อ มีความจดจำ และการตอบสนองต่อข่าวสารแตกต่างกันไป (ซวรัตน์ เชิดชัย, 2527)

โดยทั่วไปผู้รับข่าวสารมีพฤติกรรมการเลือกสื่อหรือการรับข่าวสารแตกต่างกัน โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการตามความต้องการของแต่ละบุคคล สภาพแวดล้อมเหตุผลและความจำเป็นของตนเองเกี่ยวกับการเลือกรับสื่อต่าง ๆ Wilbur Shcramm (1954) ได้ให้เหตุผลของการเลือกว่า คนย่อมจะเลือกสื่อที่ใช้ความพยายามน้อยที่สุดและได้ประโยชน์ตอบแทนดีที่สุด ที่ว่าใช้ความพยายามน้อยที่สุดนั้นหมายความว่า ผู้อ่าน ผู้ดู หรือผู้ฟัง จะเลือกรับสื่อที่ตนเองมีความสะดวกที่สุด ใช้ความพยายามน้อยที่สุด ในการรับสื่อมาจากปัจจัยหลายปัจจัยด้วยการ เช่น ความพร้อม ความสะดวก ค่าใช้จ่าย เวลาที่รับสื่อซึ่งย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลรวมทั้งบทบาท นิสัย และประเพณีนิยมซึ่งรวมเป็นกิจกรรมอันเป็นพฤติกรรมทางสังคมก็มีอิทธิพลต่อการเลือกใช้สื่อด้วย

เมอร์ริล และ โลเวนสไตน์ (Merill & Lowenstein, 1971) อ้างถึงใน ซวรัตน์ เชิดชัย (2527) กล่าวไว้ว่า แรงผลักดันที่ทำให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งเลือกรับสื่อ นั้น เกิดจากปัจจัยเพื่อฐานหลายประการดังนี้

1. ความเหงา เป็นเหตุผลทางจิตวิทยาโดยตรงที่ว่า ปกติคนเราจะไม่ชอบที่จะอยู่ตามลำพัง เนื่องจากเกิดความรู้สึกสับสน วิตกกังวล หวาดกลัว และการมีเมินเฉยจากสังคม จึงชอบหรือพยายามที่จะรวมกลุ่มเพื่อสังสรรค์กับผู้อื่น เท่าที่โอกาสจะอำนวยได้ เมื่อไม่สามารถจะติดต่อสังสรรค์กับบุคคลได้โดยตรง สิ่งที่ดีที่สุดคือการอยู่กับสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในการสื่อสาร และแท้ที่จริงแล้วคนบางคนพอใจที่จะอยู่กับสื่อมวลชนมากกว่าที่จะอยู่กับบุคคลด้วยซ้ำ เพราะสื่อมวลชนเป็นเพื่อนแท้เหงาไม่สร้างแรงกดดันในการสนทนาหรือทางสังคมให้แก่ตนเอง

2. ความอยากรู้อยากเห็น ความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น เป็นคุณสมบัติพื้นฐานของมนุษย์ ดังนั้น สื่อมวลชนจึงถือเอาความอยากรู้อยากเห็นเป็นหลักสำคัญอย่างหนึ่งในการเสนอข่าวสาร ปกติมนุษย์จะอยากรู้อยากเห็นโดยเริ่มจากสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเองมากที่สุด ไปจนถึงสิ่งที่อยู่ห่างตัวเองมากที่สุดตามลำดับ และไม่ว่าสิ่งที่สนองความอยากรู้อยากเห็นนั้นจะเกิดจากวัตถุ สิ่งของ ความคิด หรือการกระทำของเพื่อนบ้านหรือเพื่อนร่วมโลก ความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ นอกเหนือจากที่เกิดขึ้นใกล้ชิดกับตัวเองมากที่สุด คงจะไม่มีอะไรดีกว่าสื่อมวลชนต่าง ๆ ทั้งนี้มีสาเหตุเพราะว่าสิ่งเหล่านั้นจะมีผลกระทบต่อตนเองทั้งทางตรงและทางอ้อมเท่านั้น แต่เป็นความอยากรู้อยากเห็นในสิ่งที่เกิดขึ้นในแง่ต่าง ๆ เช่น สาเหตุของเหตุการณ์ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น รวมทั้งผลกระทบซึ่งอาจจะเกิดขึ้นกับตนเองหรือผู้อื่นด้วย

3. ประโยชน์ใช้สอยของตนเอง โดยพื้นฐานมนุษย์เป็นผู้เห็นแก่ตัว ในฐานะที่เป็นผู้รับข่าวสารจึงต้องการแสวงหาและใช้ข่าวสารบางอย่างที่จะใช้เป็นประโยชน์แก่ตนเองเพื่อช่วยให้ความคิดของตนบรรลุผล เพื่อให้ข่าวสารที่ได้มาเสริมสร้างบารมี เพื่อให้ได้ข่าวสารที่จะช่วยให้ตนเองได้รับความสะดวกสบาย รวมทั้งให้ได้ข่าวสารที่ทำให้ตนเองเกิดความสนุกสนานบันเทิงข่าวสารเหล่านี้ไม่ว่าจะให้คุณในทางปฏิบัติ ทางจรรโลงจิตใจ หรือแม้ทางความคิด ก็สามารถหาได้จากสื่อมวลชนเสียเป็นส่วนใหญ่

4. ลักษณะเฉพาะของสื่อ นอกจากองค์ประกอบเกี่ยวกับอายุ เพศ การศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม หรือองค์ประกอบอื่นที่ไม่สามารถเห็นเด่นชัด เช่น ทัศนคติ ความคาดหวัง ความกลัว ฯลฯ จะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมในการใช้สื่อแล้ว สื่อมวลชนแต่ละอย่างก็มี 'ลักษณะเฉพาะ' ที่ผู้รับข่าวสารแต่ละคนแสวงหาและได้ประโยชน์ไม่เหมือนกัน ลักษณะเฉพาะของสื่อแต่ละอย่างจึงมีส่วนที่ทำให้ผู้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนมีจำนวนและองค์ประกอบแตกต่างกันไป ทั้งนี้เพราะว่าผู้รับข่าวสารแต่ละคนย่อมจะหันเข้าหาลักษณะเฉพาะบางอย่างจากสื่อที่สามารถสนองความต้องการและทำให้ตนเองเกิดความพึงพอใจ

ปัจจัยกำหนดพฤติกรรมกรรมการสื่อสาร

Charles Atkin (1973) กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุให้บุคคลเกิดพฤติกรรมกรรมการสื่อสารในลักษณะต่าง ๆ กันนั้น มีปัจจัยที่สำคัญ 3 ประการ คือ

1. ปัจจัยด้านบุคลิกภาพและจิตวิทยาส่วนบุคคล เป็นแนวคิดเชิงพฤติกรรมศาสตร์ ซึ่งมีรากฐานมาจากทฤษฎีจิตวิทยาว่าด้วยสิ่งเร้าและการตอบสนอง การเสริมแรง การลงโทษ และการเรียนรู้ ซึ่งมีแนวคิดว่าคุณเราแต่ละคนมีความแตกต่างเฉพาะตัวบุคคลอย่างมากในด้านโครงสร้างทางจิตวิทยาส่วนบุคคล ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากลักษณะการอบรมเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน การ

ดำรงชีวิตภายในสภาพแวดล้อมทางสังคมที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งส่งผลกระทบต่อระดับสติ ปัญญา ความคิด ทักษะคิด ตลอดจนกระบวนการของการรับรู้ การเรียนรู้ การจูงใจ นั่นคือ คนแต่ละคนจะสร้างรูปแบบที่เป็นบุคลิกภาพส่วนบุคคลขึ้น ซึ่งจะเป็นตัวกำหนดรูปแบบพฤติกรรมของการสื่อสาร โดยเฉพาะในแง่ของการเลือกเปิดรับการเลือกรับรู้ และการเลือกจดจำ ซึ่งแตกต่างกันไปตามกรอบแห่งการอ้างอิงที่สะสมมาแต่อดีต

2. ปัจจัยด้านสภาพความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมการสื่อสารของคนเรา เนื่องจากคนเรามักจะยึดถือกลุ่มสังคมที่ตนสังกัดอยู่เป็นกลุ่มอ้างอิงในการตัดสินใจที่จะแสดงออกซึ่งพฤติกรรมใด ๆ ก็ตาม กล่าวคือ เมื่อคนเรากระทำหรือแสดงความคิดเห็นไปในทางเดียวกับค่านิยมของกลุ่มก็จะได้รับความนิยมนิยมชมชอบจากกลุ่ม ในทางตรงกันข้ามหากมีการขัดแย้งกับค่านิยมของกลุ่ม ก็อาจจะได้รับลงโทษจากกลุ่ม ด้วยเหตุนี้คนเราจึงพยายามคล้ายตามกลุ่มทั้งในแง่ความคิด ทักษะคิด ตลอดจนพฤติกรรม เพื่อให้ตนเองเป็นที่ยอมรับของกลุ่ม

3. ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมนอกระบบการสื่อสาร เป็นแนวคิดในเชิงทฤษฎีสังคมวิทยาและจิตวิทยาสังคม โดยนำเอาลักษณะพื้นฐานของคนบางประการที่เหมือนกัน มาจัดแบ่งแยกบุคคลเข้าไว้เป็นประเภทเดียวกัน ซึ่งลักษณะพื้นฐานดังกล่าวได้แก่ เพศ อาชีพ ระดับ การศึกษา ระดับรายได้ เป็นต้น ตามแนวคิดนี้จึงสรุปได้ว่า บุคคลที่อยู่ในกลุ่มเดียวกันย่อมจะรับเนื้อหาของการสื่อสารคล้ายคลึงกันไม่มากนัก และในทำนองเดียวกัน ย่อมจะมีการตอบสนองต่อเนื้อหา ดังกล่าวไปในรูปแบบที่ไม่แตกต่างกันนัก

จะเห็นได้ว่า ปัจจัยทั้ง 3 ข้างต้น มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ การรับรู้ และการตีความหมายสาร ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเปิดรับข่าวสารที่แตกต่างกันไป นั่นคือเกิดการเลือกรับข่าวสารขึ้น ซึ่ง Charles Atkin (1973) ได้กล่าวไว้ว่า 'บุคคลจะเลือกรับข่าวสารใดจากสื่อมวลชน ขึ้นอยู่กับคาดคะเนเปรียบเทียบระหว่างผลตอบแทนกับการลงทุนลงแรง และพันธะผูกพันที่จะตามมา ถ้าผลประโยชน์ที่จะได้รับสูงกว่าการลงทุนลงแรง หรือต้องการใช้ความพยายามที่จะรับรู้หรือเข้าใจแล้ว บุคคลย่อมแสวงหาข่าวสารนั้น แต่ถ้าผลประโยชน์ที่ได้รับน้อยกว่าการลงทุนลงแรง บุคคลอาจจะเฉยเมยต่อข่าวสารนั้น ในกรณีที่บุคคลเห็นว่าการรับข่าวสารนั้นจะก่อให้เกิดพันธะผูกพัน เช่น ทำให้เกิดความไม่สบายใจ หรือความไม่แน่ใจ ก็จะใช้วิธีหลีกเลี่ยงข่าวสารนั้น

นักทฤษฎีและนักวิจัยทางการสื่อสาร อาทิเช่น Festinger (1957), Allport, G.W. และ Postman (1947) ได้อธิบายกระบวนการเลือกรับข่าวสารว่าประกอบด้วยพฤติกรรม 3 แบบ คือ

1. การเลือกรับหรือเลือกสนใจ (selective exposure or selective attention) กล่าวคือ ผู้รับสารมีแนวโน้มที่จะเลือกสนใจข่าวสารจากแหล่งหนึ่งแหล่งใดโดยมักจะเลือกรับตามความคิดเห็น ความสนใจของตนเอง เพื่อสนับสนุนทัศนคติเดิมที่มีอยู่ และหลีกเลี่ยงในสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความรู้ ความเข้าใจหรือทัศนคติที่มีอยู่เดิมแล้ว เพื่อไม่ให้เกิดภาวะทางจิตใจที่ไม่สมดุล หรือมีความไม่สบายใจ ฉะนั้นการลดหรือหลีกเลี่ยงภาวะดังกล่าวได้ ก็ต้องแสวงหาข่าวสารหรือเลือกสรรเฉพาะข่าวที่สอดคล้องกับความคิดของตน

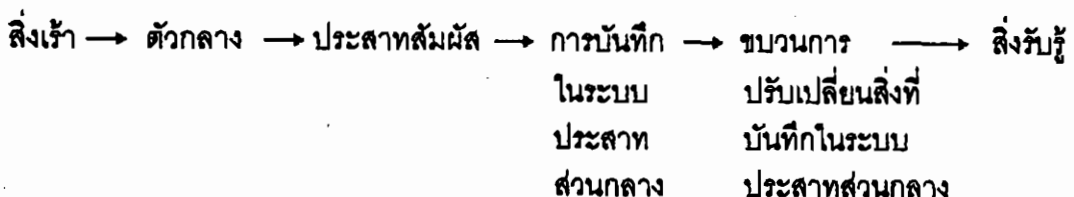
2. การเลือกรับรู้และตีความหมาย (selective perception and interpretation) หลังจากการเลือกเปิดรับข่าวสารแล้ว ผู้รับสารจะเลือกรับรู้และตีความข่าวสารที่ได้รับแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ทัศนคติ ความต้องการความคาดหวัง แรงจูงใจ สภาพร่างกายหรือสภาวะอารมณ์ ในขณะนั้น ฉะนั้นในบางครั้งผู้รับสารอาจจะบิดเบือนข่าวสารเพื่อให้สอดคล้องกับทัศนคติ และความเชื่อของตนเองด้วย

3. การเลือกจดจำ (selective retention) เป็นแนวโน้มในการเลือกจดจำ ข่าวสารเฉพาะส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทัศนคติของตนเอง และมักจะลืมในส่วนที่ตนเองไม่สนใจ หรือเรื่องที่ขัดแย้ง เรื่องที่ค้านกับความคิดเห็นของตนได้ง่าย ดังนั้น การเลือกจดจำเนื้อหาของข่าวสารที่ได้รับจึงเท่ากับเป็นการช่วยเสริมให้ทัศนคติหรือความเชื่อเดิมของผู้รับสารมั่นคงยิ่งขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ยากขึ้น

ดังนั้น การที่คนเราเลือกรับสาร เลือกรับรู้และตีความ และเลือกจดจำ จึงเป็นเพื่อประโยชน์และความพึงพอใจของตนเท่านั้น

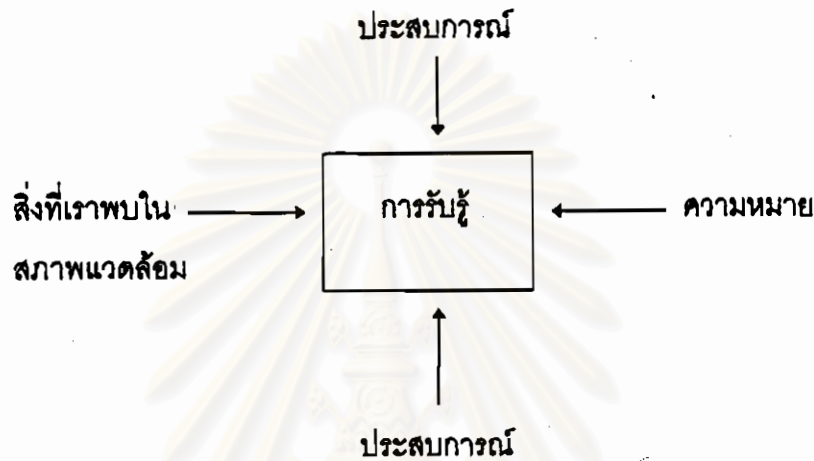
ทฤษฎีการรับรู้

การรับรู้ (perception) คือ กระบวนการที่อินทรีย์หรือสิ่งมีชีวิต พยายามทำความเข้าใจสิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางประสาทสัมผัส เริ่มจากไขว่คว้าสัมผัสสิ่งเร้า และจัดระบบสิ่งเร้าใหม่ภายในระบบการคิดในสมองแล้วจึงแปลความหมาย ในขั้นแปลความหมายนี้จะใช้ประสบการณ์เก่าเป็นพื้นฐานการแปลความหมาย อาจเสนอในแผนผังได้ดังนี้ (สิทธิโรต วรานุลันติกุล, 2530)

การรับรู้จึงเป็นกระบวนการตีความหมายสิ่งที่เราพบเห็น ซึ่งเรากระทำโดยอาศัย
ประสบการณ์ของเราเองที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ (ปรมะ สตะเวทิน, 2529)

ในแง่ของพฤติกรรม การรับรู้เป็นขบวนการที่เกิดแทรกอยู่ระหว่างสิ่งเร้า และการตอบสนองของสิ่งเร้า (สุชา จันทรเอน, 2519)

ประสบการณ์ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการรับรู้ เช่นเดียวกับที่มีต่อการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น เช่น ความต้องการของร่างกาย (ความหิว ความเหนื่อย ฯลฯ) อิทธิพลทางสังคม เหล่านี้มีผลต่อการรับรู้ของปัจเจกชนทั้งสิ้น

จึงกล่าวได้ว่าการรับรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางจิตใจ และเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบทางความคิด ความคิดรวบยอด ทักษะคิด รวมทั้งพฤติกรรมในการแสดงออก ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า การรับรู้ได้เข้ามาเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดรวบยอดและทักษะคิด ทำให้เห็นว่าการรับรู้ถูกต้องเกี่ยวกับพฤติกรรมเสี่ยงต่อโรคเอดส์สามารถทำให้ช่วยลดปัญหาการติดเชื้อและการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ได้อย่างมาก

แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบความเชื่อด้านสุขภาพ (health belief model)

รูปแบบความเชื่อด้านสุขภาพเป็นรูปแบบที่เน้นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความมีเหตุผลของมนุษย์ในการตัดสินใจ และกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมด้านสุขภาพซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากทฤษฎีของ Kurt และ Posenstock ต่อมา Becker และ Maiman ได้พัฒนารูปแบบมาใช้ทำนายพฤติกรรมการป้องกันโรคของบุคคล (พรวิรัตน์ อินทรโกเศศ, 2535) รูปแบบดังกล่าวจะมีปัจจัยที่สัมพันธ์กันดังนี้

1. ผู้รับสาร ซึ่งมีปัจจัยที่สำคัญคือ
  - 1.1 ลักษณะทางกายภาพของผู้รับสาร เช่น เพศ อายุ รายได้
  - 1.2 ลักษณะทางจิตวิทยา/สังคม ของผู้รับสาร เช่น บุคลิกภาพ กลุ่มเพื่อน
2. ข่าวสาร ซึ่งเป็นข่าวสารจากการรณรงค์ป้องกันและควบคุมโรคเอดส์จากสื่อต่าง ๆ เช่น จากสื่อมวลชน จากบุคลากรทางการแพทย์ ญาติและเพื่อน เป็นต้น
3. การรับข่าวสาร ซึ่งเป็นการรับรู้ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับโรค คือ
  - 3.1 การรับรู้โอกาสเสี่ยงต่อโรค
  - 3.2 การรับรู้ความรุนแรงของโรค
4. ผลของการรับข่าวสาร ซึ่งเน้นการรับรู้แนวทางและแนวโน้มในการปฏิบัติของผู้รับสาร ประกอบด้วยปัจจัยสำคัญคือ
  - 4.1 การรับรู้ต่อประโยชน์หรือผลดีในการปฏิบัติ!
  - 4.2 การรับรู้อุปสรรคในการปฏิบัติ
  - 4.3 ลักษณะแนวโน้มการปฏิบัติเพื่อการป้องกันโรค

เมื่อบุคคลได้รับข่าวสารการรณรงค์ป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ จากสื่อมวลชนหรือสื่ออื่น ๆ แล้ว ลักษณะทางกายภาพและทางจิตวิทยาสังคมของบุคคลนั้นจะมีส่วนหล่อหลอมกำหนดการรับรู้ (perception) ของบุคคลนั้น ตามแนวความคิดของรูปแบบความเชื่อด้านสุขภาพกล่าวว่าบุคคลจะกระทำกิจกรรมใด ๆ เพื่อให้มีสุขภาพที่ดีขึ้นอยู่กับองค์ประกอบพื้นฐานด้านความเชื่อที่เกิดจากการรับรู้ดังต่อไปนี้

1. การรับรู้โอกาสเสี่ยง (susceptibility) รับรู้ว่าจะมีโอกาสติดโรคนั้น ๆ อย่างไร ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่มีผลโดยตรงต่อการปฏิบัติด้านสุขภาพ
2. การรับรู้ความรุนแรงของโรค (severity) เป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อโรคและปัญหาทางสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับโรคนั้น

3. การรับรู้ประโยชน์และอุปสรรคในการปฏิบัติเพื่อป้องกันโรค (benefit and barrier) คือการที่บุคคลจะปฏิบัติหรือไม่ขึ้นอยู่กับวิธีการนั้น ๆ ต้องเป็นวิธีที่เราเชื่อว่าจะให้ประโยชน์กับเขามากที่สุด และมีอุปสรรคน้อยที่สุด ซึ่งจะต้องสัมพันธ์กับการลดโอกาสต่อการเป็นโรคและความรุนแรงของโรค

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับโรคเอดส์

ผลงานวิจัยเกี่ยวกับการเปิดรับข่าวสารเรื่องเอดส์ การรับรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ ทัศนคติเกี่ยวกับโรคเอดส์ พฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์ รวมทั้งปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อการรับรู้ ทัศนคติในการป้องกันโรคเอดส์ มีดังนี้

Robert Allard (1989) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เรื่องโรคเอดส์ ความเชื่อด้านสุขภาพ และพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อเอดส์ พบว่ากลุ่มที่มีอายุน้อยจะมีพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์สูงกว่ากลุ่มที่มีอายุมาก ปัจจัยเรื่องเพศพบว่าเพศหญิงมีแรงจูงใจด้านสุขภาพทั่วไปสูงกว่าเพศชาย ส่วนสถานภาพสมรสพบว่าสถานภาพโสดมีการรับรู้ต่อความเสี่ยงของการเกิดโรคเอดส์สูงกว่าสถานภาพสมรสคู่ นอกจากนี้ผู้ที่มีระดับการศึกษาที่สูงกว่ามีการรับรู้ถึงประโยชน์ของการป้องกันโรคเอดส์มากกว่าผู้ที่มีระดับการศึกษาต่ำ นอกจากนี้ยังมีแบบวัดทัศนคติเกี่ยวกับการควบคุมและป้องกันการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ ซึ่งเห็นด้วยมากในกลุ่มที่มีการศึกษาต่ำ กลุ่มที่มีสถานภาพสมรสคู่ และกลุ่มที่มีคะแนนความเชื่อด้านสุขภาพข้อใดข้อหนึ่งสูง

รุ่งอรุณ พรหมรุ่งเรือง (2534) ศึกษาผู้หญิงมีครรภ์ที่มาฝากครรภ์ครั้งแรก พบว่า กลุ่มหญิงมีครรภ์ที่สามีมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตชนบท ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาตอนต้น และเป็นแม่บ้านส่วนใหญ่จะได้รับข่าวสารโรคเอดส์จากสื่อโทรทัศน์มากที่สุด หญิงมีครรภ์ร้อยละ 87.5 มีความเข้าใจว่าโรคเอดส์นั้นรักษาให้หายขาดไม่ได้ และร้อยละ 95 สามารถบอกได้ว่าโรคเอดส์สามารถถ่ายทอดสู่ทารกได้ นอกจากนี้หญิงมีครรภ์ร้อยละ 56.5 มีความเข้าใจในการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์จากสามีเมื่อสามีไปเที่ยวหญิงบริการ โดยให้สามีใช้ถุงยางอนามัยเพื่อป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์

กนกรัตน์ สุชะวัฒน์ (2534) ได้ศึกษาการเปิดรับสื่อเกี่ยวกับโรคเอดส์ ในหญิงโสเภณีที่หน่วยควบคุมกามโรค อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา พบว่า หญิงโสเภณีเคยเห็นสื่อเกี่ยวกับโรคเอดส์จากสื่อสติกเกอร์ มากที่สุด รองลงมาได้แก่สื่อโปสเตอร์และสื่อแผ่นพับ ตามลำดับ ส่วนความเข้าใจใน

ข้อความจากสื่ออื่น หนังสือเล่มนี้มีความเข้าใจข้อความจากสื่อโปสเตอร์มากที่สุด หนังสือเล่มนี้ที่มีการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์จะมีความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ นอกจากนี้ยังได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารพบว่า รายได้และระดับการศึกษาของหนังสือเล่มนี้มีความสัมพันธ์กับการเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับโรคเอดส์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

มัลลิกา ตั้งเจริญ (2534) ศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์กับความสามารถในการดูแลตนเองเพื่อป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ในหญิงอาชีพโสเภณี ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการรับรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสบการณ์การป่วยเป็นกามโรค ส่วนปัจจัยด้านอายุ ระดับการศึกษา รายได้ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความสามารถในการดูแลตนเองเพื่อป้องกันการติดเชื้อเอดส์ และพบว่าระดับการศึกษาเป็นตัวทำนายความสามารถในการดูแลตนเองเพื่อป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์

ทัศนภรณ์ ภูจินาพันธ์ (2534) ศึกษาสภาวะการติดเชื้อเอดส์ในหญิงวัยเจริญพันธุ์ที่สมรสแล้วในจังหวัดพะเยา พบว่า หญิงที่อยู่ในวัยเจริญพันธุ์มีความรู้เรื่องโรคเอดส์สูง และมีพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อเอดส์สูงเช่นกัน นอกจากนี้พบว่าหญิงวัยเจริญพันธุ์ที่มีความรู้ และทัศนคติแตกต่างกันจะมีพฤติกรรมต่างกันด้วย และหญิงที่มีความรู้สูง จะมีพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์สูงกว่าหญิงที่มีความรู้อยู่ในระดับต่ำ

แสงโสม ศิริพานิช (2534) ศึกษาความรู้ ทักษะ และพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์และกลุ่มชายที่ประกอบอาชีพและกลุ่มนักศึกษาชายในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า กลุ่มชายที่ประกอบอาชีพมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ในระดับต่ำมีทัศนคติต่อโรคเอดส์ในระดับปานกลาง และมีพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์อยู่ในระดับต่ำ ส่วนกลุ่มนักศึกษาชายมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ดี มีทัศนคติต่อโรคเอดส์ในระดับปานกลาง และมีพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ค่อนข้างดี ส่วนปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์คือ อายุ ระดับการศึกษา รายได้ และความอิสระในการดำรงชีวิต ซึ่งเหมือนกันทั้งสองกลุ่ม

พัชรินทร์ บางท่าไม้ (2535) ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ของพนักงานและคนงานชาย ในโรงงานอุตสาหกรรมจังหวัดสระบุรี พบว่า ระดับ

การศึกษามีความสำคัญในทิศทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นพนักงานและคนงานชายที่มีการศึกษาสูงกว่า จึงมีพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ได้ดีกว่าพนักงานและคนงานที่มีระดับการศึกษาต่ำ ส่วนสถานภาพสมรสมีความสัมพันธ์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติกับพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ ส่วนปัจจัยด้านอายุพบว่าอายุมีความสัมพันธ์อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติกับพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ นอกจากนี้ยังพบว่ารายได้ของครอบครัวต่อเดือนมีความสัมพันธ์ในทิศทางบวกกับพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อเอดส์

เอี่ยมพร ทางกระจาย และคณะ (2535) วิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการให้สุศึกษาต่อระดับความรู้ ทักษะคิด การปฏิบัติตน ของกรรมกรโรงงานในจังหวัดขอนแก่น เพื่อบรรูปแบบในการให้สุศึกษาเกี่ยวกับโรคเอดส์ในกลุ่มกรรมกรโรงงาน ซึ่งเป็นกลุ่มที่เสี่ยงต่ออาการติดเชื้อโรคเอดส์ ได้สูง พบว่า (1) กลุ่มทดลองมีระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์สูงกว่ากลุ่มควบคุม (2) ทักษะคิดเกี่ยวกับโรคเอดส์ของทั้งสองกลุ่มไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้มีแนวโน้มที่กลุ่มทดลองจะคิดว่าโรคเอดส์ติดต่อกันยากไม่น่ากลัว (3) ทั้งในกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม มีพฤติกรรมการป้องกันโรคทางเพศสัมพันธ์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้ว่าพฤติกรรมการป้องกันโดยใช้หลายวิธีรวมกันในกลุ่มทดลองจะสูงกว่ากลุ่มควบคุม (4) อัตราการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งเมื่อมีเพศสัมพันธ์กับหญิงที่ไม่ใช่ภรรยาตนในกลุ่มทดลอง พบว่าระยะหลังปฏิบัติการอัตราการใช้ถุงยางอนามัยในกลุ่มทดลองเพิ่มขึ้นเป็น 2.5 เท่า ขณะที่อัตราการใช้ในกลุ่มควบคุมลดลง

ปราณี ฤกษ์ปานี (2536) ศึกษาการทดสอบประสิทธิภาพของสื่อให้ความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ 3 ชนิด ศึกษาเฉพาะกรณีผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม จังหวัดสมุทรปราการ โดยศึกษาเฉพาะแรงงานที่เป็นเพศหญิง จำนวน 150 คน โดยการใช้สื่อให้ความรู้ 3 ชนิด คือ วิดีโอวิชาการ บุคลากรทางการแพทย์ และวิดีโอบันเทิง กับกลุ่มทดลอง 3 กลุ่ม พบว่า ภายหลังจากการทดลองใช้สื่อดังกล่าวแล้วกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 กลุ่มมีความรู้เรื่องโรคเอดส์เพิ่มขึ้น และสื่อบุคลากรทางการแพทย์เป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด

มนัส พูนินหลง (2534) ศึกษาการเปิดรับข่าวสารผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมเขตอุตสาหกรรมนวนคร จังหวัดปทุมธานี ต่อการณรรค์ป้องกันและควบคุมโรคเอดส์ พบว่า ผู้ใช้แรง

งานเกือบทั้งหมดทราบเรื่องการป้องกันและควบคุมโรคเอดส์จากสื่อวิทยุโทรทัศน์บ่อยครั้งสำหรับความเข้าใจต่อการใช้ถุงยางอนามัยเพื่อป้องกันโรคเอดส์นั้นผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่เข้าใจจากสื่อวิทยุโทรทัศน์มากที่สุด ส่วนความน่าเชื่อถือของผู้ใช้แรงงานที่มีต่อสื่อรณรงค์นั้นผู้ใช้แรงงานมีความเชื่อถือต่อหมอนหรือพยาบาลมากที่สุด

นอกจากนี้ผู้ใช้แรงงานมีระดับการรับรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์ค่อนข้างสูง ผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่เกือบทั้งหมด มีทัศนคติสนับสนุนการใช้ถุงยางอนามัยทุกครั้งเมื่อมีเพศสัมพันธ์สามารถป้องกันเอดส์ได้แน่นอน ดังนั้นแนวทางการปฏิบัติที่เกี่ยวกับการป้องกันโรคเอดส์โดยใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์จึงได้รับความนิยมค่อนข้างสูงในหมู่ผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่ ส่วนปัจจัยด้านเพศอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และประสบการณ์การทำงานมีผลต่อการรับข่าวสารจากสื่อมวลชนแตกต่างกัน แต่ไม่มีผลต่อการรับรู้ของผู้ใช้แรงงานเลย

ฉวีวรรณ ไวยเนตร และคณะ (2537) ศึกษาทัศนคติและพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ ของประชากรกลุ่มอายุ 15-39 ปี จังหวัดแพร่ พ.ศ.2537 พบว่า ทัศนคติส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า โรคเอดส์เป็นปัญหาสำคัญที่กำลังคุกคามชาวจังหวัดแพร่มาเรื่อยๆ 77.8 ทางด้านพฤติกรรมพบว่าส่วนใหญ่ เคยมีเพศสัมพันธ์และร้อยละ 79.3 เคยการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกพบมากที่สุด ในอายุ 18 ปีร้อยละ 56.5 ในกลุ่มที่เคยมีเพศสัมพันธ์ส่วนใหญ่ยอมรับว่าไม่มีเพศสัมพันธ์กับคนอื่นที่ไม่ใช่คู่สมรส หรือคู่นอนประจำของตน ในรอบ 1 เดือนก่อนตรวจ ร้อยละ 91.0 ไม่ได้ใช้ถุงยางอนามัยเลยในการมีเพศสัมพันธ์ในรอบเดือนที่ผ่านมา ร้อยละ 65.0 และยอมรับว่าในรอบปีที่ผ่านมาเคยเป็นการโรค ร้อยละ 2.8

ในการให้ความรู้เรื่องโรคเอดส์ แก่ประชากรกลุ่มวัยเจริญพันธุ์ ควรเน้นเรื่องพฤติกรรมทางเพศเช่นการหาประสบการณ์ทางเพศก่อนแต่งงานเป็นสิ่งที่จะต้องทำ การสำเร็จความใคร่ด้วยตนเองไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ และการใช้ถุงยางอนามัยนั้นสามารถมีความสุขทางเพศได้ โดยเฉพาะเรื่องการปฏิบัติตัวต่อผู้ติดเชื้อเอดส์และผู้ป่วยเอดส์นั้น ไม่ติดเชื่อได้ง่ายหากปฏิบัติตัวถูกต้อง รวมทั้งการใช้มาตรการควบคุมกำกับโครงการถุงยางอนามัย 100% ให้เข้มงวด และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น จะส่งผลได้อัตราการติดเชื้อและกามโรคลดลง

ศุนยวิจัยและพัฒนา คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดลและสมาคมเร่งรัดพัฒนาคุณภาพชีวิต (2528) ได้ร่วมกันจัดนิทรรศการและกิจกรรมเผยแพร่ความรู้เรื่องโรคเอดส์ ณ เมืองพัทยา และได้ทำการวิจัยเชิงสำรวจในกิจกรรมนี้ โดยทำการสำรวจความรู้และ

ความเข้าใจในการป้องกันโรคเอดส์ของผู้ประกอบอาชีพพิเศษทั้งชายและหญิง พบว่า ร้อยละ 88.64 เคยได้ยินชื่อโรคเอดส์มาก่อน ร้อยละ 10.36 เท่านั้นที่ไม่เคยได้ยิน ร้อยละ 29.55 ไม่ทราบว่าโรคเอดส์ติดต่อกันอย่างไร ร้อยละ 85.22 เห็นว่าควรมีการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์แก่พวกตน ร้อยละ 64.76 ไม่ทราบว่าโรคเอดส์มีอาการเป็นอย่างไร ร้อยละ 28.41 คิดว่าหากเป็นโรคเอดส์แล้วไม่รู้จักแจ้งกับใคร ร้อยละ 37.50 ไม่ทราบว่าป้องกันตนเองจากโรคเอดส์ได้อย่างไร ร้อยละ 48.80 ไม่ทราบว่าจะทำอย่างไร แต่ต้องทำงานเสี่ยงกับโรคนี้ ร้อยละ 84.90 คิดว่าการเผยแพร่ความรู้โรคเอดส์เป็นประโยชน์ ร้อยละ 27.27 ไม่ทราบว่าจะไปตรวจเลือดที่ใด

พนมศรี เสาร์สาร (2531) ได้ทำการศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อโรคเอดส์ของหญิงบริการ ในเขตกรุงเทพมหานคร ปี 2531 กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงบริการที่มารับการตรวจรักษา ณ แผนกตรวจหญิง บริการผู้ป่วยนอกสถานกามโรค บางรัก กรุงเทพ จำนวน 380 คน ผลการปริक्षाพบว่าพฤติกรรมการป้องกันการติดเชื้อเอดส์อยู่ในระดับปานกลาง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับพฤติกรรมการป้องกันโรคเอดส์คือ ระดับการศึกษา ความรู้เรื่องโรคเอดส์ ความเชื่อทางสุขภาพ ระดับข่าวสารและโอกาสที่ได้รับข่าวเรื่องโรคเอดส์ ซึ่งปัจจัยด้านระดับข่าวสารและโอกาสที่ได้รับเรื่องโรคเอดส์มีความสัมพันธ์สูงกว่าปัจจัยอื่นๆ อย่างไม่เห็นได้ชัด

เทพนม เมืองแมน (2531) ได้ศึกษาปัญหาการโรคและโรคเอดส์ในหญิงโสเภณี ในกรุงเทพมหานครโดยทำการสัมภาษณ์หญิงโสเภณี 72 คน พบว่าในส่วนของความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์นั้น กลุ่มตัวอย่างส่วนมากมีความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์และการติดเชื้อดีพอสมควร โดยร้อยละ 78 ทราบว่าโรคเอดส์ติดต่อกจากการสำส่อนทางเพศ

กาญจณี หวังดิธอรานาจ (2531) ได้ทำการศึกษาการเปิดรับข่าวสารกับความรู้อ และการป้องกันโรคเอดส์ในหญิงอาชีพพิเศษและชายรักร่วมเพศ ในเขตกรุงเทพมหานคร ปรากฏผลที่น่าสนใจดังนี้

1) การเปิดรับข่าวสารโรคเอดส์ พบว่าหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด รองลงมาคือ เพื่อน โทรทัศน์ วิทยุ และบุคลากรทางการแพทย์ตามลำดับ

2) ความรู้และการป้องกันโรคเอดส์ พบว่ากลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเคยได้ทราบหรือเคยได้ยินเรื่องโรคเอดส์ แต่ส่วนใหญ่ตอบไม่ถูกว่าอาการสำคัญของโรคระยะแสดงอาการเต็มทีนั้นเป็นอย่างไร

3) ด้านการปฏิบัติตนเพื่อการป้องกันโรคเอดส์ แม้ส่วนใหญ่จะรู้ว่าถูกต้องอย่างไรก็ตามป้องกันโรคเอดส์ได้ แต่ส่วนใหญ่ก็ไม่นิยมใช้ เนื่องจากคุ้นเคยไม่ชอบหรือไม่ยอมใช้

4) กรณีที่เกิดติดโรคเอดส์ขึ้นมา ส่วนใหญ่จะให้แพทย์รักษาและงดเพศสัมพันธ์ มีบางส่วนไม่ทราบว่าทำอะไรกับชีวิต และมีส่วนน้อยที่ยังคงมีเพศสัมพันธ์ตามปกติ

5) ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านประชากร เศรษฐกิจและสังคมกับพฤติกรรมเปิดรับข่าวสารความรู้และการป้องกันโรคเอดส์ พบว่าระดับการศึกษาสูงทำให้เกิดรับข่าวสารทั่วไปและข่าวสารโรคเอดส์จาก วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร สื่อสิ่งพิมพ์โปสเตอร์ และคนขายยาตามร้านขายยาเพิ่มมากขึ้นตามไปด้วย นอกจากนี้ยังพบว่า ถ้าอายุมากขึ้น การรับข่าวสารทั่วไปทางภาพยนตร์และวีดีโอจะน้อยลง

6) ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกรรมการเปิดรับข่าวสารทั่วไปและข่าวสารโรคเอดส์กับความรู้และการป้องกันโรคเอดส์ พบว่าการเปิดรับข่าวสารทั่วไปและข่าวสารโรคเอดส์จากหนังสือพิมพ์รายวัน จะให้ความรู้กับกลุ่มตัวอย่างมากที่สุด รองลงมาคือ วิทยุและสื่อสิ่งพิมพ์ตามลำดับ สำหรับด้านการปฏิบัติตนในการป้องกันโรคเอดส์นั้น พบว่าสื่อบุคคล (เพื่อน บุคลากรทางการแพทย์ แฟน/คู่นอน และญาติพี่น้อง) เป็นสื่อที่ดีที่สุด รองลงมาคือ วีดีโอ

ชวนชม สกนธวัฒน์ และคณะ (2532) ได้ศึกษาการติดเชื่อโรคเอดส์ส่งผลของการให้สุขศึกษาอย่างต่อเนื่องต่อความรู้ และพฤติกรรมอนามัยในโครงการให้คำปรึกษาแนะนำวัยรุ่นและหนุ่มสาว กลุ่มตัวอย่างเป็นหญิงโสดในสำนักต่าง ๆ เทศบาลเมืองขอนแก่น จำนวน 158 คน พบว่าโสดมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง มีทัศนคติและความตั้งใจในการที่จะช่วยป้องกันการแพร่กระจายของโรคเอดส์ ทั้งแก่ตนเองและลูก้าไปในทางที่ดี และเมื่อได้รับความรู้ที่ถูกต้องจากการบรรยายและใช้สื่อการสอนที่ทำให้มองเห็นภาพพจน์และข้อเท็จจริง รวมทั้งการได้รับคำแนะนำและให้โอกาสปรึกษาติดตามเป็นระยะอย่างใกล้ชิดและต่อเนื่อง ทำให้ระดับความรู้ทัศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับโรคเอดส์สูง และถูกต้องยิ่งขึ้น

วิทยา คุณานุภกรกุลและคนอื่น ๆ (ministry of public health บรรณาธิการ, 1989) ได้ทำการศึกษาวิจัยผลของการให้สุขศึกษาแบบกลุ่มเกี่ยวกับความรู้เรื่องวิธีคุมกำเนิด และการป้องกัน

โรคเอดส์แก่หญิงอาชีพพิเศษ รวมทั้งศึกษาถึงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาที่ประกอบอาชีพพิเศษ ที่อาจมีผลต่อความรู้เกี่ยวกับวิธีคุมกำเนิด และการป้องกันโรคเอดส์และพฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ของหญิงอาชีพพิเศษ ตลอดจนการเปรียบเทียบพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการแพร่กระจายของโรคเอดส์ของคู่สมรสชาวไทยกับชาวต่างประเทศ ประชากรที่ศึกษาคือหญิงอาชีพพิเศษ ในเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี จำนวน 323 ราย ผลการศึกษาพบว่าประชากรเกือบทั้งหมด (ร้อยละ 97.8) เคยได้ยินคำว่าโรคเอดส์มาก่อน โดยส่วนใหญ่ ได้รับความรู้จากเพื่อนร่วมอาชีพและจากโทรทัศน์ ความรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรคเอดส์ มีความสัมพันธ์กับอายุ ระดับการศึกษา และระยะเวลาที่ประกอบอาชีพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ พฤติกรรมในการป้องกันโรคเอดส์ ไม่มีความสัมพันธ์กับอายุระดับการศึกษา และระยะเวลาที่ประกอบอาชีพ และพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการแพร่กระจายโรคเอดส์ของคู่สมรสชาวไทยกับชาวต่างประเทศไม่แตกต่างกัน

อิลบัล ชาร์ และคณะ (2533) ได้ศึกษาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับโรคเอดส์ของสตรีที่แต่งงานแล้ว อายุระหว่าง 15-59 ปี ที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร ในปี พ.ศ.2530 ซึ่งเป็นช่วงเวลาโรคเอดส์เพิ่งเริ่มจะเป็นที่รู้จัก พบว่าสตรีส่วนใหญ่มีความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคเอดส์ ในเรื่องของการติดต่อและการรักษาโดยรู้มาจากสื่อมวลชน อย่างไรก็ตามสตรีบางส่วนยังมีความรู้ไม่ถูกต้อง เช่น เข้าใจว่าโรคเอดส์สามารถติดต่อกันได้โดยการใช้เครื่องอุปโภคร่วมกัน หรือการจูบกันในสัดส่วนพอ ๆ กับการเข้าใจว่าโรคเอดส์สามารถติดต่อโดยการรับบริจาคโลหิต (มากถึงร้อยละ 13) นอกจากนี้ 1 ใน 5 ของสตรียังไม่มีความรู้ที่โรคเอดส์สามารถรักษาให้หายขาดได้หรือไม่ และมีถึง 1 ใน 4 ที่คิดว่าโรคเอดส์สามารถรักษาให้หายขาดได้ โดยความรู้และความเข้าใจที่ไม่ถูกต้องนี้จะเกิดกับสตรีที่มีการศึกษาน้อย คณะผู้วิจัยให้ข้อเสนอแนะว่าการให้ความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับโรคเอดส์ จึงเป็นสิ่งจำเป็นในการป้องกันไม่ให้โรคเอดส์แพร่หลายโดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับลักษณะของโรค การติดต่อและการระวังป้องกันโรค

พิชิต พิทักษ์เทพสมบัติและคณะ (ในพิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ, บรรณาธิการ 2532) ได้ศึกษาความรู้ ทศนคติ และการปฏิบัติเกี่ยวกับโรคเอดส์ และการวางแผนครอบครัวของเยาวชนไทย อายุ 15-24 ปี พบว่า

- 1) เยาวชนเกือบทั้งหมดทราบหรือเคยได้ยินเกี่ยวกับโรคเอดส์แหล่งข่าวที่สำคัญคือสื่อมวลชน แต่อย่างไรก็ตามเยาวชนเหล่านี้ส่วนใหญ่จะทราบเรื่องอาการเรื่องการติดต่อของโรค เรื่องการป้องกันโรค รวมทั้งการรักษาโรคเอดส์อย่างผิด ๆ หรือไม่ทราบเลย
- 2) เยาวชนที่อยู่ในเมืองชนบท มีความแตกต่างอย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติในเรื่องการทราบอาการโรคเอดส์ การทราบโรคเอดส์ติดต่อได้อย่างไร
- 3) เยาวชนชายหรือหญิง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในเรื่องการเคยดูหนังสือและวิดีโอวีซีดี การทราบอาการโรคเอดส์ และการทราบว่าโรคเอดส์ติดต่อได้อย่างไรและทางไหน

วิรัชสิทธิ์ สิทธิไตรย์ (ในพิชิต พิทักษ์เทพสมบัติ, บรรณารักษ์, 2532) ได้ศึกษาความรู้เรื่องโรคเอดส์ของเยาวชนไทย โดยใช้กลุ่มตัวอย่างเยาวชนหญิงอายุระหว่าง 15-24 ปี ในชนบทและเมืองทั้ง 4 ภาคของประเทศ ยกเว้นกรุงเทพฯ รวมทั้งสิ้น 1,018 ราย ซึ่งจากผลวิจัยพบว่าร้อยละ 97 ตอบว่าโรคเอดส์เป็นโรคร้ายแรงถึงตาย แต่ในแง่การรักษา ร้อยละ 30 กลับตอบว่ารักษาให้หายขาดได้

สุปราณี คุณกิตติ (2532) ได้ศึกษามโนทัศน์เกี่ยวกับโรคเอดส์ของครูสุศึกษาในโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา ทั้งส่วนกลาง/ภูมิภาค จำนวน 500 คน พบว่ามโนทัศน์เกี่ยวกับโรคเอดส์ของครูสุศึกษา ที่จัดการเรียนการสอนเป็นบทเรียนเฉพาะ กับที่จัดการเรียนแบบการสอนแบบสอดแทรกโดยเฉลี่ยอยู่ที่ระดับมากและไม่แตกต่างกัน

วิชาญ วิทยาชัยและคณะ (2532) ได้ทำการศึกษาเรื่อง 'เอดส์กับเพศสัมพันธ์' พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ยังเข้าใจว่าโรคเอดส์เป็นโรคของพวกรักร่วมเพศ ประชาชนยังไม่ทราบถึงการติดต่อของโรคนี้อย่างแท้จริง ประชาชนส่วนใหญ่ ยังไม่ทราบว่าหญิงบริการบางจังหวัดบางแห่งติดเชื้อแล้วถึง ร้อยละ 44 จึงใช้บริการกันอย่างสบายโดยไม่รู้ว่าเป็นโรคเอดส์ ประชาชนส่วนใหญ่ยังชะล่าใจว่าการติดเชื้อเอดส์ มักติดในกลุ่มผู้ติดยาเสพติดมากกว่าเพศสัมพันธ์ ทั้งนี้ เนื่องจากพบตัวเลขในกลุ่มผู้ติดยาเสพติดมากกว่า เพราะกลุ่มนี้เข้ามารับการบำบัดรักษาจึงตรวจพบได้ง่าย ในขณะที่กลุ่มติดทางเพศสัมพันธ์ไม่ได้รับความร่วมมือในการตรวจจึงพบตัวเลขน้อย

ปราโมทย์ ทองกระจาย (2532) ได้แสดงถึงผลการวิจัยของสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ และมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ พบว่าอัตราการติดเชื้อโรคเอดส์ในหญิงบริการมีถึง ร้อยละ 90 ในบางสำนัก

และเฉลี่ยเท่ากับ ร้อยละ 44 โรคเอดส์จึงไม่ใช่โรคไกลตัวเราอีกต่อไป เราไม่ไปหาโรคเอดส์ โรคเอดส์ก็อาจมาหาเราถึงบ้านได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มแม่บ้าน ฉะนั้นจึงอยู่ที่เราจะป้องกันตัวเราเองหรือไม่เท่านั้น

งานวิจัยในต่างประเทศ

ราฟและคนอื่น ๆ (Ralph J. Diclemente and others) ได้ทำการศึกษาความรู้ ทักษะคติ และความเข้าใจที่ผิดเกี่ยวกับโรคเอดส์ในชนกลุ่มน้อย ซึ่งเป็นเยาวชนผิวดำและลาติน พบว่า เยาวชนผิวดำในไฮสกูลที่เมืองซานฟรานซิสโก มีความรู้สูงกว่าเยาวชนผิวดำในเรื่องสาเหตุ การติดต่อ การป้องกันโรคเอดส์ และเยาวชนผิวดำมีความรู้มากกว่ากลุ่มเพื่อนชาวลาติน ทั้งเยาวชนผิวดำและลาตินมีความเข้าใจผิดเกี่ยวกับการติดต่อของโรคเอดส์เป็น 2 เท่าของเยาวชนผิวดำ การมีความรู้เกี่ยวกับโรคเอดส์และความเข้าใจที่ผิดนี้มีความสัมพันธ์ในระดับสูงกับการมีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อโรคเอดส์ (Am J Public Health, 1988)

ประวัติความเป็นมาของเพลงขอ

เพลงขอ

ขอเป็นเพลงพื้นบ้าน ซึ่งมีความเป็นมาคล้ายกับเพลงพื้นบ้านประเภทอื่นๆ กล่าวคือไม่สามารถสืบหาต้นกำเนิดได้อย่างแน่ชัด แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากศึกษาย้อนเข้าไปในอดีต ก็พอจะประมาณต้นกำเนิดและทราบวิวัฒนาการของเพลงขออย่างคร่าว ๆ ได้ หลักฐานชิ้นแรกที่ได้กล่าวถึงการขอนั้น ก็คือ ลิลิตพระลอ ซึ่งสันนิษฐานว่าพระยาแสนหลวง ปฎิภาณกวีชาวล้านนาในราชสำนักสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเป็นผู้แต่งไว้ (สิงฆะ วรรณสัย, 2524) ดังปรากฏในบทประพันธ์ต่อไปนี้

ร่ายบทที่ 12

ขยับขอยอยศอ้าง ฤาถูกกษัตริย์เจ้าช้าง   ซึ่งแท้ใครเทียบ   เทียมมา

ร่ายบทที่ 396

อย่าหมองใจหนุ่มหน้า บรรทมถ้าพระลอ เมื่อจะชอกล่อมแก้ว
กล่าวแล้วสองนางนอน พี่เลี้ยงกรกอบบาท ชอกล่อมนาฏแน่ ณ เก้า
นอนแม่นอนเทอญนะ เจ้าพี่เฮี้ยทั้งสองอ่อนนา

โคลงบทที่ 21

รับชอขอรราชเทียร	ทุกเมือง
ฤาเล่าพระลอเลื่อง	ทั่วหล้า

โคลงบทที่ 373

สองทังสองพี่เลี้ยง	สองชอ
ชอว่าพระลอเลื่อง	จักเต้า

โคลงบทที่ 374

สองธิดาหลับแล้ว	สองพระพี่เลี้ยงแก้ว
ชอกล่อมท้าวกลอยหลับ เล่านา	

ในกัณฑ์มาราช กวีได้กล่าวถึงการขอและเครื่องดนตรีไว้ดังนี้
ถัดนั้นฝูงคนช่างตีกลองน้อยและกลองใหญ่

ลูกตุบไล่สะบัดไชย	ทั้งกลองใหญ่และแสงสว่าง
ปี่ขลุ่ยขานอวยสังข์	ตีกระดานระฆังและตะโพน
ทั้งปี่ห้อยส่งเสียงดี	หื้อเขาตีตีตีตีเป่า

มีอนับเล่าสงวนใจ เการีโดดั่งทะเลทวน

หน้าโตม้วนหื้อสูติ คนฝูงช่างดนตรี

คนฝูงช่างตีพาทหม้อง วรรณก้องเสียงดัง

บ่าวสาวฟังเสียงดัง เสียงวิตวังเป็นระบำ

กลองคำแสนช่างหุ้ม ดีแต่คุ้นเราไปกลองหลวง

กลองหลวงไลแสงสว่าง เกาะหม้องช่างโรยรณ

คนฝูงช่างรับชอและช่างจ้อย ยิงเต้าน้อยช็อกะโลง

จูงไปยุยงหัวใจท่านท้าว โลมหนองน้ำวเอาลูกกุมมา

(มหาชาติกัณฑ์มหาพรหม ลานผูก ฉบับแม่สำหม้อลับ ของเก่า)

ตามหลักฐานที่ปรากฏในวรรณคดีต่างๆ มีมหาชาติเป็นต้นนี้ จะเห็นได้ว่าขอเป็นการขับร้องประจำถิ่นล้านนาไทยมาแต่โบราณกาล นับแต่การก่อตั้งอาณาจักรล้านนาไทย พุทธศตวรรษที่ 18 ก็มีขอมาก่อนแล้ว

เป็นที่น่าสังเกตว่าเพลงขอนั้นมิได้แพร่หลายเฉพาะในดินแดนล้านนาไทยเท่านั้น หากไปปรากฏอยู่ในอยุธยา ดังที่ลาธุแบร์ (ระหว่างปี 2230-2231) ได้บันทึกไว้ เมื่อคราวที่ท่านได้ยืมชาวบ้านร้องเพลงนี้ โดยท่านได้บันทึกเนื้อร้อง และเขียนชื่อเพลงนี้ว่า “เพลงขอสายสมร” ซึ่งมีเนื้อร้องดังนี้

สายสมรเอ๋ย	ร้อยปะคำ ช้อนเสื่อ
ขอแนบเนื้อ เจ้า	คืนเดียว นายเอ๋ย
เพลงนี้เจ้าว่าเพลงใด	เพลงระบำ ละเจ้าเอ๋ย ชาวได้
เพลงนี้ชื่อว่าเพลงขอ	นายเอ๋ย พี่เอ๋ย
หวังละเจ้าเอ๋ย	ยิ่งฟังนาง
ช่างใจลอย	จะเดือนเอ๋ย

เพลงขอดังกล่าวไม่ทราบแน่ชัดว่าการขับร้องและทำนองจะเหมือนกับเพลงของล้านนาหรือไม่ อย่างไรก็ตามหลักฐานดังกล่าวก็พอจะยืนยันได้ว่าในกรุงศรีอยุธยา ก็มีการขับเพลงขออย่างแน่นอน โดยเฉพาะสุจิตต์ วงษ์เทศ ได้หาข้อมูลมายืนยันอีกว่า

มีประเพณี “ขับขอ” อยู่ในราชสำนักขุนแก้วแล้วต่อเนื่องมาถึงสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา ดังมีหลักฐานอยู่ในนิรุทธคำฉันท์ว่า “จำเรียงสานเสียงประอประเอียง กรกริดเพี้ยทอง แต่งตั้งเพลงพิณ ปีแคนทรลอง สำหรับลอบอง

ลเบงเง่งฉันท์ วรรณที่บอกว่า “แต่งตั้งเพลงพิณปีแคนทรลอง” ควรหมายถึง การ“ขอ” เพลงที่มีเครื่องมือนับบรรเลงคลอคล้ายประเพณี “ขอ” ของท้องถิ่นล้านนา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2532)

เพลงขอแต่เดิมคงจะเป็นเพียงการขับร้องหรือขับลำนำของชาวบ้านทั่วไป เพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกต่างๆ ออกมาเป็นบทร้องที่มีสัมผัสคล้องจองกันอย่างไพเราะ โดยไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ ซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า “จ้อย” ดังที่ปรากฏในลิลิตพระลออันมิได้กล่าวถึงเครื่องดนตรีประกอบการขอแต่อย่างใด เมื่อมีพัฒนาการต่อมาก็มีการคิดประดิษฐ์เครื่องดนตรีประเภทเป่าชนิดหนึ่งทำมาจากไม้ไผ่ลวก แล้วใส่ลิ้นเข้าไป ซึ่งทำด้วยแผ่นทองเหลือง เรียกเครื่องดนตรีชนิดนี้ว่า “ปี่” ซึ่งในช่วงนี้จึงได้นำเอาปี่มาบรรเลงคลอไปกับการขอ เพื่อช่วยเพิ่มอรรถรสในการฟังมากยิ่งขึ้น (สมฤทธิ์ ลือชัย, 2534)

นอกจากนี้ยังมีประวัติความเป็นมาของเพลงขอที่เป็นเรื่องเล่าตามที่จดจำกันมา ดังที่ มณี พยอมยงค์ ได้เขียนถึงความเป็นมาของขอไว้ว่า

“มีพระอรหันต์องค์หนึ่งดำริที่จะสั่งสอนธรรมแก่ประชาชน จึงคิดค้นหาวิธีการที่จะทำให้ผู้ฟังสามารถจดจำเรื่องราวได้ง่าย โดยการเขียนออกมาเป็นถ้อยคำที่สัมผัสคล้องจองกันในทำนองเสนาะ ภายหลังจากประชาชนได้จดจำและนำมาร้องเล่นต่อ ๆ กันมา นอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าสืบกันมาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของว่า มีชายหนุ่มและหญิงสาวอาศัยอยู่คนละฟากฝั่งของลำห้วย หญิงสาวมักจะมานั่งรำพึงรำพันความในใจของตนที่บริเวณริมห้วยเป็นประจำเสมอมา เป็นข้อความที่สัมผัสคล้องจองกันแล้วร้องเป็นทำนองเพลงด้วยเสียงที่ไพเราะจับใจ เมื่อชายหนุ่มได้ฟังก็หลงใหล โดยพยายามสรรหาถ้อยคำและใส่ทำนองเพลงเพื่อร้องโต้ตอบหญิงสาวในเชิงทักทาย ปลอบโยน และเกี้ยวพาราสี จนกระทั่งทั้งสองมีจิตใจรักใคร่ผูกพันและอยู่ร่วมกันเป็นสามีภรรยา อยู่มาไม่นานก็มีใจปรามาจับและลักตัวภรรยาไป พร้อมกับบังคับสามีให้ไปหาทรัพย์สินมาไถ่ตัวภรรยา ด้วยความรักภรรยาทำให้สามีต้องเดินทางออกจากป่าไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ และได้พบว่ารำพันเป็นถ้อยคำและทำนองเพลงถึงภรรยา ชาวบ้านที่พบเห็นได้ยินก็เกิดความสงสาร จึงให้ทานแบ่งปันข้าวปลาอาหารและทรัพย์สินของให้ รวมทั้งค่าจ้างเพื่อให้ชายหนุ่มผู้นี้ร้องเพลงเป็นการแลกเปลี่ยน จนชาวบ้านจดจำ แล้วนำไปเลียนแบบทำนองเพลงและใส่เนื้อร้องใหม่จนกลายเป็นเพลงขอในปัจจุบัน (มณี พยอมยงค์,)

ในงานวิจัยของสมฤทธิ ลือชัย เรื่อง “ความตระหนักของช่างขอในบทบาทนักสื่อสารเพื่อการพัฒนา” นั้น ได้มีการกล่าวถึงความเป็นมาของเพลงขอตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันไว้โดยละเอียดดังต่อไปนี้

เพลงขอแต่เดิมนั้นเป็นวัฒนธรรมของชาวบ้านทั่ว ๆ ไป ที่ใช้แสดงเพื่อใช้รับหรือเพื่อความบันเทิง หรือเพื่อถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกของตนเองออกมา และโดยเฉพาะในงานเทศกาลต่าง ๆ ของชาวบ้าน เช่น ตานก๋วยสลาก (สลากภัตร) ประเพณีปีใหม่เมือง (สงกรานต์) งานบวชลูกแก้ว (อุปถัมภ์) ฯลฯ นั้นมักจะมีการขับเพลงขอ หรือการแสดงเพลงขอเพื่อสร้างความบันเทิงให้แก่ผู้มาร่วมงานอยู่เสมอ นอกจากนี้การมีขอในงานก็จะเป็นเครื่องหมายแสดงถึงความร่ำรวย ความมีเกียรติของเจ้าภาพ เพราะว่าการจ้างช่างขอที่มีชื่อเสียง มีความไว้วางใจเป็นเลิศแล้ว ยิ่งต้องมีค่าตัวที่แพงขึ้นไปอีก ดังนั้นถ้าหากงานไหนมีขอมาแสดงแล้ว งานนั้นก็จะเป็งานที่ยิ่งใหญ่มากในความรู้สึกของชาวบ้านทั่วไป

ต่อมาเมื่อขอได้รับความนิยมอย่างสูง และเป็นที่แพร่หลายทั่วไปในหมู่ชาวบ้านแล้ว ขอก็ได้แพร่หลายเข้าไปสู่ราชสำนักของล้านนา เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่หลาย ๆ พระองค์ก็มีคณะช่างขอประจำคุ้มของพระองค์ แม้กระทั่งเจ้าอินทวิชยานนท์ เจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่องค์ที่ 7 แห่งราช

วงศ์กาวิละ (พระบิดาของพระราชมารยาเจ้าดารารักษ์ ในรัชกาลที่ 5) ได้ขางขอมาคคนหนึ่งมาเป็น
 ชายา (ไม่ปรากฏนาม) แล้วกำเนิดบุตร คือเจ้าน้อยมหาวัน (นงเยาว์ กาญจนจารี, 2532)

ดังนั้นในยุคนี้ขอมิได้เป็นเพียงวัฒนธรรมของชาวบ้านเท่านั้น แต่ขอได้กลับกลายมาเป็น
 วัฒนธรรมทั้งของราษฎรและของหลวง โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากที่พระราชมารยาเจ้าดารารักษ์
 เสด็จกลับไปประทับที่เชียงใหม่เป็นการถาวรแล้ว พระองค์ท่านเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการ
 อนุรักษ์ ส่งเสริม และพัฒนาเพลงขอมอย่างมาก พระองค์ให้นำเอาครูขอมที่เก่ง ๆ มีชื่อเสียงในสมัย
 นั้น เช่น นายศรหมื่น ปลายราง เข้าไปสอนการขับเพลงขอมแก่บรรดาลูกหลานเชื้อพระวงศ์ของพระ
 องค์ นอกจากนี้พระองค์ท่านยังได้นิพนธ์ละครขอมพื้นเมืองเรื่องพระลอดอนสองที่เลี้ยงไปหาปู่
 เจ้าสมิงพราย อาจกล่าวได้ว่าพระราชมารยาเป็นผู้บุกเบิกการนำเพลงขอมมาเล่นเป็นละครเป็นเรื่อง
 เป็นราว ซึ่งแต่เดิมนั้นมักจะเป็นแค่การขับลำนำโต้ตอบกันเท่านั้นเอง

นอกจากนี้เพลงขอมยังได้เข้ามามีบทบาทในพระราชมารยาพิธิใหญ่ ๆ หลายครั้ง เช่นเมื่อคราวที่
 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จพระราชดำเนินเสด็จมณฑลภาคเหนือเมื่อ
 พ.ศ. 2496 นั้น พระราชมารยาได้ทรงพระนิพนธ์ร้องขอมพื้นเมือง เพื่อขับร้องถวายในหลายโร
 กาสด้วยกัน

ก่อนหน้านั้นในการขอม ก็จะใช้ทำนองขอมที่มีมาแต่เดิมเป็นพื้นในการขอม เช่นทำนองจะปู
 ทำนองฮือ เป็นต้น พระราชมารยาได้พัฒนาการขอมขึ้นไปอีก โดยการแต่งทำนองขอมใหม่ขึ้นมา
 ทำนองหนึ่งเรียกว่า ทำนองขอมขึ้น ใช้ขับร้องครั้งแรกในงานสมโภชช้างพลายสำคัญ ซึ่งบริษัท
 บอร์เนียวถวายแด่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระราชมารยายังได้นิพนธ์เนื้อร้อง
 สำหรับการขอมในครั้งนี้ด้วย ที่สำคัญก็คือ พระราชมารยาเป็นบุคคลแรกที่ประดิษฐ์ทำรำประกอบ
 การขอม โดยเรียกว่า “ระบำขอม” ซึ่งถือได้ว่าเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของศิลปะพื้นบ้านประเภทนี้

พัฒนาการของเพลงขอมในยุคต่อมา ก็คือการนิยมแสดงเพลงขอมเป็นเรื่องเป็นราวที่เรียกว่า
 ละครขอม โดยมักจะแสดงเกี่ยวกับเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ เป็นส่วนใหญ่ เช่น เรื่องสุวรรณะ หอยสังข์
 (สังข์ทอง) ย้ายร้อยยอด หงษ์หิน หมาขนดำ เป็นต้น จึงทำให้ศิลปินขอมรวมตัวกันเป็นคณะเรียกว่า
 คณะละครขอม คณะละครที่ได้รับความนิยมอย่างมากในยุคนี้ ก็มีคณะอำนาจไชว์ คณะดาวรุ่ง
 คณะจันทร์สม สายธารา คณะศรีสมเพชร เป็นต้น

ในช่วงที่เทคโนโลยีทางการสื่อสารเริ่มเข้ามาแพร่หลายในเมืองไทย ก็ส่งผลกระทบต่อเพลง
 ขอมไม่น้อย ขางขอมที่มีชื่อเสียงในช่วงนี้ มักจะถูกจ้างให้ลงมาอัดแผ่นเสียงที่กรุงเทพฯ โดยมีห้าง ต.
 เจ๊กชวน เป็นสปอนเซอร์รายใหญ่ ซึ่งถ้าหากค้นคว้าดูแผ่นเสียงเพลงขอมเก่า ๆ แล้วก็จะพบแผ่น
 เสียงที่มีเครื่องหมายการค้าราคากระต่ายบินของห้าง ต.เจ๊กชวนเป็นส่วนใหญ่ แผ่นเสียงเพลงขอมัน

มีส่วนช่วยให้เพลงขอเป็นที่แพร่หลายและเป็นที่ยอมรับมากขึ้น ถ้าหากเจ้าภาพงานไหนไม่มีทุนทรัพย์พอที่จะจ้างช่างขอมาแสดง ก็อาศัยแผ่นเสียงเพลงขอนั้นช่วยสร้างความบันเทิง ชักล่อมให้แก่ผู้มาร่วมงาน ยิ่งเมื่อมีเทศกาลเซ็ทก็ยิ่งทำให้เพลงขอแพร่หลายมากขึ้นไปอีก เพราะชาวบ้านทั่วไปสามารถหาซื้อเทปคาสเซ็ทมาฟังได้มากกว่า เนื่องจากราคาถูกกว่าแผ่นเสียง และในปัจจุบันก็มีแต่เทปคาสเซ็ทเพลงขอเท่านั้นที่ยังผลิตออกมาจำหน่ายอยู่

เมื่อสถานีวิทยุเริ่มเปิดทำการในภาคเหนือแล้ว สถานีวิทยุต่างๆ ได้นำเพลงขอมาแสดงออกทางวิทยุ ถือได้ว่าสื่อวิทยุนั้นได้เข้ามามีส่วนช่วยอนุรักษ์ และเผยแพร่เพลงขอให้เป็นที่แพร่หลายยิ่งขึ้น ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านนั้นนาน ๆ ครั้งถึงจะได้ฟังเพลงขอ ต้องรอให้ถึงเทศกาลหรืองานต่าง ๆ แต่พอมีวิทยุแล้วชาวบ้านสามารถฟังขอได้แทบทุกวัน การแสดงขอทางวิทยุนี้ส่วนใหญ่จะแสดงเป็นละครเรียกว่า “ละครขอทางอากาศ” ซึ่งได้รับความนิยมอย่างสูงจากผู้ฟัง แม้แต่ในปัจจุบันสถานีวิทยุแทบทุกสถานียังมีรายการละครขอทางอากาศอยู่

หลังจากที่กรมประชาสัมพันธ์ได้อนุมัติให้จัดตั้งสถานีโทรทัศน์ช่อง 8 ที่จังหวัดลำปาง ซึ่งแพร่หลายออกอากาศไปทั่วภาคเหนือ การแสดงละครขอทางโทรทัศน์ก็เป็นรายการหนึ่งที่ได้รับคามนิยมอย่างสูงจากผู้ชม โทรทัศน์นอกจากจะเป็นสื่อที่ทำให้ผู้ชมได้ชมได้ฟังการแสดงเพลงขอเหมือนธรรมชาติที่สุดแล้ว โทรทัศน์ยังช่วยสร้างชื่อเสียงให้แก่ศิลปินเพลงขออีกด้วย ช่างขอบางคนไม่เคยเป็นที่รู้จัก แต่พอมาแสดงทางโทรทัศน์แล้วกลับมีชื่อเสียงโด่งดังอย่างเช่น “ไ้เก๋+อีด่อม” ช่างขอตลกของคณะศรีสมเพชร เป็นต้น จึงถือได้ว่าทั้งสื่อวิทยุและสื่อโทรทัศน์นั้นได้มีส่วนช่วยอนุรักษ์เพลงขอของลานนาให้สูญหายไปจากสังคมได้ไม่น้อย

แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อมีสื่อบันเทิงประเภทอื่นเข้าไปสู่ชนบทมากยิ่งขึ้น กอปรกับการได้รับอิทธิพลของสังคมเมืองและสังคมตะวันตก ทำให้ความนิยมเพลงขอเริ่มลดลง โดยเฉพาะในหมู่วัยรุ่น ดังนั้นเพลงขอจึงต้องพัฒนารูปแบบการขอ เพื่อให้เข้ากับรสนิยมของคนสมัยใหม่ จึงทำให้เกิด “วงขอสดริง” ขึ้น วงขอสดริงหรือขอสดริง ก็คือการขอกับวงสดริงแบบตะวันตกแทนการขอกับปี่อย่างเดิม ซึ่งก็สามารถเรียกความนิยมได้ไม่น้อย แต่ทำนองที่ใช้ยังใช้แบบเดิมอยู่ และโดยเฉพาะเทปคาสเซ็ทขอสดริงนั้นเป็นที่นิยมของผู้ฟังโดยทั่วไป

นอกจากนี้ในด้านของรูปแบบการแสดงก็มีการพัฒนาไปด้วย แต่เดิมถ้าเป็นการขอคู่จะนั่งขอกันอย่างเรียบร้อย ปัจจุบันก็มีการแสดงท่าทางและใช้อุปกรณ์มาประกอบกาขอของตน เช่น ถ้าขอในบทได้ดียิ่งกันก็จะลุกขึ้นแสดงอาการโกรธขึ้นหน้าต่อว่าซึ่งกันและกัน ซึ่งเป็นส่วนที่สร้างความพอใจให้แก่ผู้ชมไม่น้อย ส่วนในด้านการแสดงเป็นละครนั้น ก็จะมีรูปแบบที่หลากหลายมาก

กว่าการขอแบบคู่ กล่าวคือ ในแต่ละคนจะต้องมีเพลงประจำคนละ มีการใช้แสงเสียงประกอบการแสดง เช่น เสียงปี่ เสียงฟาร้อง เป็นต้น

ความหมายและรูปแบบการขอ

ภาคเหนือ แหล่งอารยธรรมอันเก่าแก่ มีวัฒนธรรม ประเพณี รวมถึงสื่อพื้นบ้านที่ทรงคุณค่าอยู่มากมาย สำหรับสื่อพื้นบ้านของภาคเหนือซึ่งเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น และเป็นที่รู้จักดี ก็คือ “เพลงขอ” มีลักษณะเป็นวรรณกรรมปากเปล่าหรือวรรณกรรมมุขปาฐะ ที่ใช้ร้องเล่นในโอกาสและเทศกาลต่าง ๆ กล่าวคือเป็นการขับร้องโต้ตอบระหว่างกัน ชายหนึ่งคนและหญิงหนึ่งคนมีดนตรีบรรเลงคลออยู่ตลอดเวลา คำร้องเป็นไปตามแบบแผนที่จดจำกันมาบ้าง เป็นไปตามปฏิภาณของผู้ขอบ้าง (จันทร์เพ็ญ ชาติพันธ์, 2530)

มีนักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของสื่อพื้นบ้านประเภทขอไว้ดังนี้

สิงมะ วรรณลัย ให้ความหมายของขอไว้ว่า คือ “เพลงของลานนาไทยใช้นำหน้าทักขับต่าง ๆ คำขับโตที่ขึ้นต้นด้วยคำว่าขอมักมีดนตรีคลอตามไปด้วยเสมอ

มณี พยอมยงค์ (2524) อธิบายว่า ขอ หมายถึง การขับร้องโดยนำเอาเหตุการณ์ที่พบเห็นหรือประสบการณ์ต่างๆ มาขับร้อง โดยจัดทำนองให้ไพเราะ มักได้จากการพรรณนาถึงความงามตามธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณีและสิ่งที่ดั่งงามต่างๆ

สุรสิงห์สำรวม ชิมพะเนาว์ (2526) กล่าวว่า ขอ คือ การขับร้องอย่างหนึ่งของชาวลานนามีลักษณะการขับร้องแตกต่างจากการขับร้องแบบอื่นๆ ที่สำคัญที่สุดคือจะต้องมีดนตรีประกอบเสมอ เป็นการขับร้องอาชีวะซึ่งเป็นการขับร้องแบบเดียวของชาวลานนาที่จะต้องมีคณะหรือวง มีการถือครูเช่นเดียวกับศิลปะชั้นสูงอื่น ๆ โดยทั่วไป

ธีรยุทธ ยวงศรี (2528) อธิบายว่า คำว่า “ขอ” มีความหมายเป็น 2 นัย กล่าวคือ

- นัยแรก หมายถึง การขับร้อง ตรงกับคำว่า “ล้า” ของภาคอีสาน

- นัยที่สอง หมายถึง เครื่องดนตรีชนิดหนึ่งที่ใช้บรรเลงประกอบ คือ “ปี่” เพราะปี่นั้นทำมาจาก “เก้า” (โคน) ไม้ไผ่ ตรงกับที่คนภาคกลางเรียกว่า “ขอ (ไม้ไผ่)” นั่นเอง

สำหรับต้นเหตุของการขอนั้น มณี พยอมยงค์ (2524) ได้วิเคราะห์ไว้ว่าเกิดขึ้นจากเหตุหลายประการ ดังนี้

◆ สนองความต้องการของคนหนุ่มสาว เป็นข้อที่น่าสังเกตมาก เนื่องจากความต้องการเพศคู่ตามลักษณะของธรรมชาติ ทำให้ทั้งสองฝ่ายเกิดอารมณ์ไม่ฝืนและต้องการซึ่งกันและกัน จึงมีคนคิดคำขอขึ้นกล่าวพาดพิงถึงความรักและความปรารถนาให้อีกฝ่ายเข้าใจเจตนาารมณ์ของตน และ

ขอบางบท คู่ขอชายหญิงมักจะกล่าวถึงการสมรสของหญิงชายด้วยวิธีการต่างๆ โดยช่างขอชายหญิงทำหน้าที่อธิบายเป็นภาษาการขับร้องผสมผสานกับดนตรี คนฟังโดยมากเป็นหนุ่มสาวซึ่งยังไม่เข้าใจวิธีการทางกามศาสตร์จะรับรู้ได้ นับว่าคนโบราณของไทยได้มีวิธีสอนเพศศึกษาอย่างฉลาดได้สนองความต้องการของชายหนุ่มหญิงสาวที่ยังไม่รู้เรื่องได้เป็นอย่างดี

- ◆ สนองความต้องการทางสังคม ในลานนาไทยสมัยโบราณ การขอเป็นมหรสพอย่างหนึ่ง ช่วยในการเพิ่มความครึกครื้นสนุกสนานแก่งานปอยน้อย (งานบุญเล็ก ๆ - ผู้เขียน) และปอยหลวง (งานบุญที่ยิ่งใหญ่-ผู้เขียน) คนที่มาร่วมงานจะได้มาฟังกันเป็นการผ่อนคลายอารมณ์และมีความสุข เนื่องจากการได้ฟังขอในงานบวชหรืองานฉลอง ถ้าขาดขอ เจ้าภาพหรือประชาชนที่มาร่วมงาน
- ◆ ในถิ่นจะรู้สึกว่ารำคาญความม่วน คือ ความสนุกสนานไปมาก ถ้าหากต้องการให้สังคมยอมรับนับถือ
- ◆ เจ้าภาพจะต้องหาช่างขอที่มีชื่อเสียง ขอเก่งมาขอสำหรับดึงดูดคน เหมือนภาคกลางหาลิเก ลำตัด ภาคใต้หาโนรา และอีสานหาหมอลำนั้นเหมือนกัน
- ◆ สนองความต้องการทางศาสนา การขอไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง แต่ก็เกี่ยวข้องอย่างมากในทางอ้อม กล่าวคือ การขอคำสอนจริยธรรมต่าง ๆ กิติ การขอเรื่องขาดกทางพุทธศาสนา กิติ ล้วนช่วยส่งเสริมศาสนาทางอ้อมทั้งสิ้น อีกประการหนึ่งในปัจจุบันการแต่งดา (การจัดเตรียมงานบวช-ผู้เขียน) ปอยบวช (งานพิธีบวช-ผู้เขียน) ปอยเบิกซ์ (งานพิธีอุปสมบทจากเณรเป็นพระ -ผู้เขียน) นิยมเอาไปทำที่วัด ชาวบ้านจะพากันไปแบ่งผาม คือ ทำปราชขอไว้ติดกับกำแพงด้านนอก ประชาชนที่ไปร่วมงานบวชก็มุ่งไปที่วัด และได้ฟังขอกันเป็นที่ครึกครื้นยินดี การขับขอนี้ ช่างขอจะต้องมีความรู้ทางศาสนาเป็นอย่างดีด้วย จึงจะสามารถถ่ายทอดคำสอนทางศาสนาไปสู่ประชาชนได้
- สนองความสมหวังและผิดหวัง ในกรณีการขอมีวรรณกรรมที่แต่งขึ้นด้วยความสมหวังและผิดหวังของกวีหรือคนอื่นซึ่งกวีนำมาแต่งขึ้น พวกช่างขอจะนำเรื่องราวเหล่านั้นมาขอ หรือจ้อยให้ประชาชนฟังเหมือนการฟังนิยายหรือบทละคร ซึ่งบางแห่งก็จะสอดแทรกคติธรรมทางศาสนาไว้เปรียบเทียบเหตุการณ์ในชีวิตของตัวละคร ซึ่งชาวบ้านต่างก็ถือเอาเป็นแบบอย่างคติชีวิตของตนโดยส่วนรวม ทางออกของชีวิตในการแก้ปัญหาของคนไทยไม่ว่าอยู่ภาคใด จะถือคตินิยมทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และเชื่อกันว่ามีผลต่อชีวิตของตน ซึ่งเป็นกฎแก้ปัญหาชีวิตได้ดีประการหนึ่ง

ลักษณะการขอที่ชาวล้านนาใช้แสดงเป็นประจำในปัจจุบันนี้ สามารถจำแนกออกได้เป็นชนิดใหญ่ ๆ ได้ 2 ชนิด คือ

1.ขอเรื่อง

2.ขอเกี่ยวสาว

1.ขอเรื่อง คือการขับลำนำเป็นเรื่องเป็นราวต่อเนื่องกันมีท่วงทำนองต่าง ๆ มากมายชวนให้ผู้ชม ผู้ฟัง ติดตาม(เนื้อเรื่อง) อย่างใจจดใจจ่อ ทั้งยังมีตลกขบขันสอดแทรกอยู่ด้วย สามารถจำแนกออกได้เป็น 4 ประเภท ตามกาลละ เทศะ และจุดประสงค์ของเจ้าภาพหรืองานนั้น ๆ ได้แก่

1.1 ขอธรรม หมายถึง การขับลำนำซักถาม ได้ตอบซึ่งกันและกัน แต่แทนที่จะเป็นเรื่องราวส่วนตัว กลับยกเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาตั้งเป็นคำถาม หรืออบรมสั่งสอนคนที่มาร่วมงานในวันนั้น ทั้งนี้แล้วแต่ฝ่ายใดจะมีความรู้ซึ่งในหลักธรรมมากกว่ากัน

1.2 ขอปริศนา หมายถึง การขับลำนำซักถาม ได้ตอบเช่นกัน แต่แทนที่จะยกหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาซักถาม กลับนำเอาปริศนาต่าง ๆ มาถาม ให้อีกฝ่ายเป็นผู้ตอบ เป็นการแสดงไหวพริบ เชาวน์ปัญญา และการใฝ่รู้ของช่างขอแต่ละฝ่าย หากฝ่ายใดจนแต้ม ก็จะแก้ไปน้ำซุ่น ๆ หรือเอาสี่ข้างเข้าดู เอาตัวรอดไปง่าย ๆ

1.3 ขอประวัติศาสตร์ พงศาวดาร หรือ คำขวัญพื้นบ้านเก่า ๆ ของล้านนา การแสดงมีลักษณะคล้ายคลึงกับสองประเภทที่กล่าวไปแล้ว หากแต่ไปนำเอาเรื่องราวเก่า ๆ มา(ร้อง) เล่าให้ผู้ชมฟัง เช่น เรื่องเจ้าสุวัตน์กับนางบัวคำบ้าง ไก่น้อยดาวดีบ้าง หรือการอพยพจากเหนือลงสู่ใต้ของชาวไตบ้าง

1.4 ขอเรื่องราวทั่วไป ซึ่งมักจะเสียดสีสังคมในยุคนั้น ๆ หรือแสดงให้เห็นชีวิตประจำวันของชาวล้านนาในอดีต เช่น เริ่มการแสดงโดยชาย-หญิงมาพบกัน มีการสอบถามชื่อเสียงเรียงนาม สถานที่อยู่กัน เกี่ยวพาราสีกัน จนในที่สุดก็ตกร่องป้องกัน เกิดความคิดที่จะมีที่อยู่อาศัย จึงชวนกันเข้าป่า เพื่อตัดต้นไม้มาปลูกบ้านสร้างเรือน ระหว่างที่กำลังเดินเลือกหาต้นไม้ที่มีขนาดตามต้องการ ก็มีการชี้ชวนชมกันชมไม้ ตามประสาชาวใหม่ปลามัน (ตอนนี้นิยมเรียกกันว่า “ขอเก็บนก”) บังเอิญไปพบเจ้าพนักงานป่าไม้เข้า เกิดการข่มขู่ เรียกร้องคำปิดปากเป็นภาษีเดือนเพื่อให้เลิก—ไม่มีเงินจะจ่ายให้ ฝ่ายเจ้าพนักงานฯจึง(จะ)ยึดภรรยาเป็น— กันขึ้นอย่างค่อนข้างจะหยาบคาย (ตอนนี้นิยมเรียกกันว่า “ขอชิงขู้”) —รอดไปได้ เรื่องก็จบกันเพียงเท่านั้น

2.ขอเกี่ยวสาว หมายถึง การขับลำนำชมสาวที่ตนหมายปอง หรืออาจจะ “แสรง” เล่นเท่านั้นเอง ไม่เป็นเรื่องเป็นราว ไม่มีเนื้อหาสาระอะไร เพียงแต่คำขอที่ออกมานั้น ระบายให้ฝ่ายหญิงได้มีโอกาสรับทราบความในใจของฝ่ายชาย หากฝ่ายหญิงมีใจเอนเอียงร่วมด้วย ก็จะขอได้ตอบมา หากไม่ชอบใจหรืออารมณ์เสีย ก็อาจหลีกเลี่ยงไปให้ไกลเสียเลย ลักษณะเดียวกับไก่แก่ชาวกรุงเทพฯสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ชอบนั่งตามราวสะพาน ร้องลิเกชมสาว ๆ ที่เดินผ่านไปมานั่นเอง

เครื่องดนตรีประกอบกาทรชอ

เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการชอนั้นมีอยู่หลายชนิด จังหวัดต่างๆ ในภาคเหนือนิยมใช้เครื่องดนตรีที่แตกต่างกันไปบ้าง แต่โดยส่วนใหญ่มักใช้เครื่องดนตรีดังต่อไปนี้ (สมูล จันทรหอม, 2523)

1. **ปี่** เป็นเครื่องเป่าลิ้นเดี่ยว ตัวปี่ทำด้วยไม้รวกชนิดหนึ่ง ลิ้นทำด้วยโลหะ เวลาเป่า ผู้เป่าซึ่งเรียกว่า “ช่างปี่” จะอมด้านที่มีลิ้นไว้ในกระพุ้งปาก ใช้มือทั้งสองข้างปิดเปิดรูบังคับเสียงเช่นเดียวกับการเป่าขลุ่ย ปี่สามารถทำเสียงได้ทั้งเป่าและจุด เพื่อให้เสียงติดต่อกันไม่ขาดระยะ ในการชอแต่ละครั้ง ปี่จะเป็นเครื่องดนตรีหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดแพร่ ปี่จะมีเป็นชุดเรียกว่า “จุม” มีจำนวน 3-5 เล่า มีชื่อเรียกต่าง ๆ กัน ดังนี้

- ปี่จุม 3 หรือ ปี่ 3 เล่า ประกอบด้วย ปี่แม่ ปี่กลาง ปี่ก้อย

- ปี่จุม 4 หรือ ปี่ 4 เล่า ประกอบด้วย ปี่แม่ ปี่ตัด ปี่ก้อย

- ปี่จุม 5 หรือ ปี่ 5 เล่า ประกอบด้วย ปี่แม่ ปี่กลาง ปี่ตัด ปี่ก้อย ซึ่ง

“ปี่แม่” หรือ “ปี่แก้ว” เป็นปี่ที่มีขนาดใหญ่กว่าปี่ชนิดอื่นๆ ยาวประมาณ 75 เซนติเมตร มีเสียงทุ้มกังวาน สามารถคุมเสียงไว้ทั้งหมด

“ปี่กลาง” มีขนาดสั้นกว่าปี่แม่ ยาวประมาณ 50 เซนติเมตร มีระดับเสียงปานกลาง มีความสำคัญในการรักษาระดับเสียงให้คงที่

“ปี่ก้อย” มีขนาดสั้นกว่าปี่กลาง ยาวประมาณ 35 เซนติเมตร มีเสียงค่อนข้างเล็ก

“ปี่ตัด” มีความยาวประมาณ 25 เซนติเมตร สามารถใช้เป็นเสียงตัดระหว่างปี่แม่กับปี่กลาง สอดแทรกอยู่ระหว่างเสียงใหญ่กับเสียงเล็ก ผลานเสียงให้เข้ากันอย่างพอดี ส่วนใหญ่ในการชอมักนิยมใช้ปี่จุม 4

2. **ซิ่ง** เป็นเครื่องดนตรีประเภทดีด มีรูปร่างคล้ายกีตาร์ มีสาย 4 สาย ประกอบด้วย ซิ่งหลวง ซิ่งกลาง ซิ่งน้อย บางครั้งนิยมเรียกว่า “ปิ่น” หรือพินในภาคกลาง คณะหนึ่ง ๆ จะใช้ซิ่ง 1-3 ตัว เฉพาะจังหวัดแพร่ และน่านจะนิยมใช้ซิ่ง 3 ตัว

3. **ตะล้อ** เป็นเครื่องดนตรีประเภทสี มีลักษณะคล้ายซอซู้ของภาคกลาง แต่มีขนาดเล็กกว่า ทำด้วยกะลามะพร้าว มี 3 สาย เชียงใหม่นิยมเรียกว่า “ทะล้อ” ซึ่งตะล้อนี้จะนิยมใช้ประกอบการชอเฉพาะจังหวัดแพร่และน่านเป็นส่วนใหญ่

ผู้แสดงและผู้ร่วมงาน

คณะขอคณะหนึ่งจะประกอบไปด้วยผู้ร่วมงานประมาณ 8-10 คน แบ่งเป็น 2 ฝ่าย คือ (ธีรยุทธ ยวงศรี, อ่างแล้ว)

ฝ่ายที่ 1 เรียกว่า “ช่างขอ” แบ่งเป็น 2 พวก คือ ฝ่ายหญิง และฝ่ายชาย

ฝ่ายที่ 2 เรียกว่า “ช่างปี” จะมีไม่น้อยกว่า 3-5 คน

สำหรับ “ช่างขอ” นั้น อาจเรียกได้อีกชื่อว่า “ช่างจ้อย” คำว่า “ช่าง” คือ คนทำเป็นหรือผู้มีความชำนาญในทางใดทางหนึ่ง คำว่า “ขอ” คือ การขั้บร้อง ถ้า 2 คำนี้มารวมกันจะมีความหมายว่า ผู้ขั้บร้อง หรือเป็นนักร้อง หรือผู้ชำนาญการขั้บร้อง ส่วน “ช่างจ้อย” คือ ผู้ขั้บร้องเพลงทอดเสียงยาว หรือผู้ร้องท่วงทำนองเสียงยาว

ช่างขอมีทั้งชายและหญิง รวมเรียกว่า “ช่างขอ” เหมือนกัน แต่คู่ขอชายหญิงที่ร่วมวงขอด้วยกัน เรียกว่า “คู่ต้อง” คำว่า “ต้อง” หมายถึงการโต้ตอบเหมือนตอบโต้ยคำกัน เพราะขอผลัดกันว่าคนละที เช่น ฝ่ายหนึ่งถามฝ่ายหนึ่งตอบ หรือฝ่ายหนึ่งพูดฝ่ายหนึ่งเสริม เป็นต้น (เมณี พยอมยงค์, อ่างแล้ว)

บรมครูทางเพลงขอได้กำหนดคุณสมบัติของการเป็นศิลปินเพลงขอที่ดี ดังนี้

- ⇒ เสียงดี โดยเฉพาะเสียงแหลมสูง
- ⇒ ความจำดี
- ⇒ มีความรู้ทางจารีตประเพณี
- ⇒ เก่งในทางอันหลักษณณ์
- ⇒ มีปฏิภาณดี
- ⇒ รู้หนังสือ อ่านออกเขียนได้

เหตุที่ต้องมีการกำหนดคุณสมบัติดังกล่าวนี้ ก็เพราะการขอเป็นการขับแบบเพลงปฏิพากย์ คือ การใช้คารมไฉนารโต้ตอบกันด้วยการด้นกลอนสด เพราะฉะนั้นถ้าหากใครมีคุณสมบัติไม่ครบตามที่ระบุก็คงยากที่จะเป็นศิลปินเพลงขอที่มีชื่อเสียงได้ (สมฤทธิ์ ลือชัย, อ่างแล้ว)

การฝึกหัดขอ เมื่อช่างขอคนใดมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป ผู้ที่มีความสนใจที่จะเป็นช่างขอก็จะสมัครเป็นลูกศิษย์เพื่อให้ครูขอถ่ายทอดความรู้ให้ จากนั้นก็ต้องติดตามคณะขอไปแสดงยังที่ต่าง ๆ อาจจะต้องใช้เวลานานเป็นปีหรือมากกว่านั้นก็ได้ จนกระทั่งเกิดความเคยชินกับบท ทำนอง และจังหวะ ตลอดจนสามารถด้นบทขับได้โดยไม่ติดขัด รู้จักการใช้คำพังเพย สุภาษิต ใช้คำเปรียบเทียบ และคำหยอกล้อต่าง ๆ ได้ ครูขอก็จะให้ทดลองขอเป็นตัวประกอบไปพลาง ๆ ก่อน จนกระทั่งเก่ง และได้เป็นช่างขอในที่สุด การฝึกหัดขอในระยะหลังเปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ผู้ที่อยากจะเรียนขอต้องเสียค่ายกครูหรือขึ้นตั้งเป็นเงิน 32 บาท พร้อมกับดอกไม้ รูป

เทียน นมอก พลุ สุรา ไก่ต้ม ก๋วยเตี๋ยว มะพร้าว ผ้าขาว ผ้าแดง (ใครบางคนอาจต้องการของที่แตกต่างกันไปบ้างเล็กน้อย) และผู้ที่เรียนขอจะอาศัยอยู่ที่บ้านครูขอเลย โดยครูจะให้ห้องบทรับตายตัว เช่น บทรอขึ้นบ้านใหม่ บทรอปล่อยข้าวสังข์ (ใช้ในงานศพ-ผู้เขียน) เป็นต้น จนกว่าจะมั่นใจทั้งเนื้อร้องและทำนอง จนเกิดความชำนาญ ส่วนระยะเวลาในการฝึกหัดขอจะยาวนานแค่ไหน ขึ้นอยู่กับพรสวรรค์ของแต่ละคน (จันทร์เพ็ญ ชาติพันธ์,อ้างแล้ว)

การแต่งกาย

ช่างขอชายหญิงนิยมแต่งกายตามลักษณะและประเพณีของชาวลานนา กล่าวคือ ฝ่ายชายนุ่งเดี่ยวสะตอ (กางเกงพื้นเมือง) สวมเสื้อหม้อฮ่อม คาดผ้าขาวม้าไว้ที่เอว คล้องคอด้วยพวงมาลัยดอกมะลิ ประแป้งที่หน้า ฝ่ายหญิงนุ่งขึ้นพื้นเมือง ลายขวางลำตัว สวมเสื้อคอกลม แขนกระบอก มีระบายที่ปลายแขน เอว และรอบคอ ตลอดจนถึงสาบเสื้อเกล้าผมทรงสูงแบบลานนา ทัดดอกเอื้อง ผัดหน้า เขียนคิ้ว ทาปาก ส่วนช่างปี่นิยมแต่งกายตามสบาย (ธีรยุทธ ยวงศรี,อ้างแล้ว) ถ้าหากเป็นละครขอเนื้อเรื่องสมัยใหม่ก็จะแต่งกายตามเนื้อหาเรื่องนั้น ๆ

เวทีแสดง

ในอดีตไม่มีการกำหนดตายตัว ปัจจุบันนิยมสร้างกันไว้ที่กลางแจ้ง เพื่อสะดวกกับผู้แสดงและผู้ชม ลักษณะเวทีปลูกคล้ายโรงหนังตะลุง เรียกเป็นภาษาพื้นเมืองว่า “ผาม” สูงประมาณ 1 เมตรเศษๆ จะมีหลังคาก็ได้ ไม่มีก็ได้ตามแต่ฤดูกาล เปิดโล่งทั้ง 4 ด้าน กว้างประมาณ 4 เมตร ยาวประมาณ 6 เมตร ผู้แสดงจะขึ้นไปประจำอยู่บนเวทีตลอดเวลา นอกจากมีกิจธุระจำเป็น เจ้าภาพจะต้องนำน้ำ หมากพลุ บุหรี่ เมี่ยง ใสภาชนะขึ้นไปให้ไว้ (ธีรยุทธ ยวงศรี,อ้างแล้ว)

วิธีการแสดง

ก่อนการแสดงจะมีการบูชาครู โดยใช้ใบตองทำเป็นกรวยใส่ดอกไม้ รูป เทียน ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “สวย” เงินกำนันครู และสุรา 1 ขวด ผู้ร่วมงานทุกคนจะออกมานั่งล้อมวงบูชาครูพร้อมกัน คล้ายคลึงกับการไหว้ครูของลำดัด (ธีรยุทธ ยวงศรี,อ้างแล้ว)

ส่วนลำดับในการรอนั้น จากงานวิจัยของจันทร์เพ็ญ ชาติพันธ์ (อ้างแล้ว) ที่ได้สัมภาษณ์ นายมี ไจลวน หัวหน้าคณะขอศรีสมเพชร ถึงลำดับขั้นตอนการแสดงดังนี้

ก. โหมโรง โดยช่างปี่หรือนักดนตรีจะบรรเลงทำนองต่าง ๆ เช่น เพลงฤาษีหลงถ้ำ เพลงแหงนหลวง เพลงมอญรำดาบ ฯลฯ

ข.ไหว้ครู ในระหว่างที่ช่างปีบรเพลงเพลงใหม่โรงอยู่นั้น หัวหน้าคณะจะทำหน้าที่นำช่างขอไหว้ครูเพื่อขอขมาลาโทษ ตลอดจนการแสดงความเคารพนับถือครูผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้

ค.เกริ่น ช่างขอจะเกริ่นเกี่ยวกับที่มาของขอ เชิญเทวดาอารักษ์มากปกปักรักษา ปิดเคราะห์ ปิดโศก ตลอดจนอวยพรเจ้าภาพและผู้ชม

ง.ได้คารม ระหว่างฝ่ายชายหญิง โดยฝ่ายชายจะเป็นผู้เริ่มก่อน แล้วจึงให้ฝ่ายหญิงได้คารมแก้อลับกันไปจนกว่าจะจบ

จ.เนื้อหา จะขอเกี่ยวกับงานที่มาแสดง และจะสอดแทรกด้วยคติสอนใจต่าง ๆ เช่น งานบวชนาคก็จะขอเกี่ยวกับคุณค่าของน้ำนมแม่หรือพระคุณของแม่ งานปอยข้าวสังข์ก็จะขอเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยเฉพาะการตายก็จะขอว่ามีหลายแบบ เช่น ตายร้อน ตายเย็น ตายสูง ตายต่ำ เป็นต้น

ฉ.ตอนจบหรือตอนจากลา จะเป็นการจากลาเจ้าภาพหรือผู้ชม ในบางงานจะจบด้วยการขอเก็บนก โดยพรรณนาถึงความงามของป่าดงพงพี และชมนกชมไม้ เป็นการสิ้นสุดการขอแต่ละครั้ง

สำหรับโอกาสที่จะใช้ในการแสดงขอนั้น มักจะแสดงในงานรื่นเริง งานบุญ งานประเพณี ตามเทศกาลต่าง ๆ ของชาวลานนา เช่น งานฉลองศาลาการเปรียญ งานบวชลูกแก้ว (งานอุปสมบท) งานขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้ในงานอวมงคล โดยเฉพาะงานทำบุญปอยข้าวสังข์ คือ งานทำบุญไปหาคนตาย ก็มักจะทำให้มีการเล่นเพลงขอ ดังนั้นจากกล่าวได้ว่า ขอสามารถแสดงได้ทั้งงานมงคลหรืองานอวมงคล งานหลวงหรืองานราษฎร์ และงานในชนบทหรืองานในเมืองก็ได้ ขึ้นอยู่กับว่าเจ้าภาพจะให้หรือไม่เท่านั้น (สมฤทธิ์ ลือชัย, อ้างแล้ว)

ทำนองขอ

ในการขอแต่ละครั้งมักมีการเปลี่ยนทำนองระหว่างเรื่องนั้น ๆ จะไม่มีการขอครั้งใดที่จะใช้ทำนองเดียวจนจบเรื่อง การเปลี่ยนทำนองมักจะกำหนดโดยเสียงปี (ลมุล จันทร์หอม, อ้างแล้ว) ทำนองขอ มีดังนี้

ทำนองขึ้นเชียงใหม่ หรือตั้งเจียงใหม่ เป็นทำนองขอที่ใช้สำหรับการรับเป็นบพตัน หรือบพหน้า การแสดงขอทุกครั้งต้องเริ่มการขอจากทำนองตั้งเจียงใหม่นี้ก่อนเป็นอันดับแรก แล้วถึงเปลี่ยนไปขอทำนองเพลงอื่นๆ ส่วนเนื้อความที่ใช้ในการขอทำนองนั้นนั้นจะเป็นการเกริ่นหรือสรุปย่อให้ฟังว่ากำลังจะขอในเรื่อง หรือในหัวข้ออะไร เช่น ขอขึ้นบ้านใหม่ ขออวยพร ขอปิดเคราะห์ เป็นต้น

ทำนองจะปู้หรือจาวปู้ เป็นทำนองขอที่ได้รับอิทธิพลมาจากการขับร้องของชาวเมืองปู้ ในรัฐฉาน ประเทศพม่า เป็นทำนองที่ใช้ขอต่อจากทำนองขึ้นเชียงใหม่ มักใช้ในการขอเพื่อการเจรจาโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง หรือใช้สำหรับการขอเพื่อบอกเรื่องราวต่าง ๆ ทั่วไป และเป็นทำนองขอที่นิยมขอกันมากที่สุด

ทำนองละม้าย เป็นทำนองที่มีจังหวะและลีลาคล้ายทำนองจะปู้ โดยทั่วไปมักจะใช้ขอกลับกับทำนองจะปู้ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ หรือเจรจาโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง และเป็นอีกทำนองหนึ่งที่นิยมขอกันมาก

ทำนองพม่า เป็นทำนองขอที่มีจังหวะและลีลาคล้ายกับเพลงพม่ารำชวานของภาคกลาง แต่ไม่อาจสันนิษฐานได้ว่าได้รับอิทธิพลมาจากเพลงพม่ารำชวานของภาคกลาง หรือเพลงพม่ารำชวานนั้นได้รับอิทธิพลมาจากทำนองขอพม่า ทำนองขอนี้มักมีเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาหรือการทำนุญต่าง ๆ เป็นส่วนใหญ่

ทำนองเงี้ยว (ไทยใหญ่) โดยทั่วไปใช้เป็นทำนองขอเพื่อรำพึงรำพันความทุกข์โศกต่าง ๆ แต่การขออวยพรในบางครั้งก็ใช้ทำนองนี้เหมือนกัน

ทำนองฮือ เป็นทำนองขอที่ใช้สำหรับการขอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเศร้าโศก การคร่ำครวญถึงความทุกข์ยาก และที่สำคัญในการขอทุกครั้งจะต้องจบลงด้วยการขออวยพรเจ้าภาพหรือผู้มาร่วมงาน จะต้องใช้ทำนองฮือเป็นหลักเสมอ

ทำนองบันฝ้าย มักใช้ในการขอเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราฮี หรือบรรยายเรื่องราวต่าง ๆ

ทำนองพระลอ เป็นทำนองขอที่นิยมขอในบทหม่นกมไม้ บทชมความงามของธรรมชาติ (สมฤทธิ ลือชัย, อ่างแล้ว)

ทำนองขอฮิ้น เป็นทำนองขอที่เกิดขึ้นเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสมณฑลภาคเหนือ ที่เชียงใหม่ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ท้าวสุนทร พจนกิจ กวีประจำคุ้มเชียงใหม่แต่งขึ้นสำหรับขอ เป็นการรับเสด็จและสรรเสริญพระเกียรติพระปกเกล้าฯ ทำนองแปลกไปจากขอทั้งหลาย มีจังหวะทำนองไพเราะและเป็นระเบียบยิ่ง เหมาะสมกับขอพระเกียรติ (มณี พยอมยงค์, อ่างแล้ว)

รูปแบบการขอ

แยกได้เป็น 3 ประเภท ดังนี้

1. การขอเดี่ยว คือการขับขอโดยช่างขอเพียงคนเดียว ส่วนใหญ่จะเป็นการขอในลักษณะอบรมสังสอน รำพัน เช่น ขอบุสสอนหลาน ขอดูก(ทุกข์) ร้อยแปด เป็นต้น ซึ่งในงานทั่วไปมักไม่นิยมให้มีกรขอเดี่ยว เพราะจะไม่ค่อยมีรสชาติในการฟังเท่ากับการขอประเภทอื่น

2. การขอคู่ เป็นการขอ โดยช่างขอชายหญิง คู่ขอของแต่ละฝ่ายเรียกว่า “คู่ถ้อง” (ถ้อง คือการเจรจาโต้ตอบ) โดยมากมักจะเป็นการขอเกี่ยวกับการเกี่ยวพาราสี การถามตอบปัญหาต่าง ๆ หรือการขอค่าว่าได้เคียงกัน การขอคู่นี้จะขอกันบน “ผาม” (ผาม คือ รำ) หรือที่เรียกว่า “ผามขอ” ซึ่งเป็นรำที่มีลักษณะลีเลียม สูงประมาณ 2 เมตร โดยมีช่างขอชายหญิงนั่งหันหน้าเข้าหากัน ส่วนที่นั่งของช่างปี่มีดังนี้

คนเป่าปี่ก้อยจะต้องนั่งอยู่ด้านซ้ายมือของช่างขอเสมอ ทั้งนี้เพราะปี่ก้อยจะต้องเป็นตัวนำในการบรรเลงเพลงขอหรือการเปลี่ยนทำนองขอ จึงต้องนั่งชิดกับช่างขอทางด้านซ้ายมือ หรือที่เรียกว่า “ปี่ดซ้าย” (ปี่ด คือ ด้าน, ซ้าย) เพื่อที่ว่าหูช่างขาวจะคอยฟังเสียงของช่างขอและหูข้างซ้ายจะคอยฟังเพลงที่กำลังบรรเลงอยู่

3. การขอเป็นคณะ หรือที่เรียกว่าคณะละครขอ ทั้งนี้เพราะว่าจะเป็นการแสดงขอที่ออกมาในรูปแบบของละคร ซึ่งต้องใช้ช่างขอหลายคน จึงทำให้ช่างขอมารวมตัวกันเป็นคณะ ละครขอที่เล่นอยู่แต่เดิมมักเป็นเรื่องจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือนิทานชาดกต่างๆ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาการแสดง โดยให้มีเนื้อเรื่องเกี่ยวข้องกับสังคมมากขึ้น เช่น เรื่องเกี่ยวกับปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม เป็นต้น

การแสดงละครขอจะแสดงกันบนเวทีที่มีฉากกั้นอยู่ข้างหลัง ส่วนช่างปี่จะนั่งเรียงแถวอยู่ข้างหน้าฉาก ซึ่งการแสดงละครขอนั้นจะไม่มีการเปลี่ยนฉากไปตามเนื้อเรื่องที่กำลังแสดงเหมือนลิเกของภาคกลาง (สมฤทธิ์ ลือชัย, อ้างแล้ว)

บทบาทและหน้าที่ของเพลงขอ

ถ้าหากพิจารณาถึงบทบาทและหน้าที่ของเพลงขอ ที่มีต่อสังคมตั้งแต่อดีตนั้น สามารถจำแนกได้ดังนี้

1.ขอเป็นขบวนการสันตนาการให้แก่สังคม คือ เป็นสื่อที่ให้ความรื่นเริง บันเทิงใจ ความสนุกสนาน ดังจะเห็นได้ว่าในงานบุญ งานรื่นเริงต่าง ๆ ของภาคเหนือ มักจัดให้มีการแสดงขอเสมอ

2.ขอเป็นสื่อที่ช่วยสะท้อนภาพชีวิตของคนในสังคม สะท้อนวัฒนธรรม และโครงสร้างของสังคมให้คนทั่วไป หรือคนในยุคสมัยหลัง ๆ เข้าใจได้ นอกจากนี้ขอยังเป็นสื่อถ่ายทอดวัฒนธรรมและบันทึกประวัติศาสตร์ของชาวบ้านทั่วไป ตามธรรมชาติที่มีความเป็นมาด้วยเหตุนี้ขอจึงถูกเรียกว่า เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ (Oral Literature) ประเภทหนึ่ง (Jam Vansina, 1965) อย่างเช่นการขอเกี่ยวพาราสิระหว่างคนหนุ่มสาว การขอบวชลูกแก้ว (อุปสมบท) ขอขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ซึ่งจะทำได้คนรุ่นหลัง ๆ รับผิดชอบต่อเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมของล้านนาไทย

3.ขอเป็นสิ่งที่ช่วยชดเชยความปรารถนา ความรู้สึก ความไม่สมหวังหรือความคับข้องในชีวิตของบุคคลให้อยู่ในโลกอย่างมีความหวัง และปลดปล่อยตนเองออกจากภาระที่เอาเปรียบของชนชั้นปกครองหรือชนชั้นสูงอื่น ๆ มักจะปรากฏในเพลงพื้นบ้านประเภทขอ "ด้วยการเสียดสีสังคม เสียดสีชนชั้นปกครองหรือชนชั้นสูง โดยนำเอาสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความคิดของชนชั้นสูงมาล้อเลียน สร้างอารมณ์ขัน" ให้แก่ผู้ชมผู้ฟัง (อานันท์ กาญจนพันธ์, 2527) อย่างเช่น การขอเรื่องชะตาป่า คำตุ้ (ชะตาป่าแก่แล้วพระ : ชะตา=ชื่อคน คำ=แก่แล้วหรือทรมาน ตุ้=พระ) ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเด็กวัดที่ชื่อชะตาป่าใช้อุบายเพื่อจะแก้แค้นพระที่ขอบกตริ่มเหงเด็กวัดอยู่เสมอ หรือการขอเก็บนก ซึ่งเป็นการขอที่ได้รับความนิยมอย่างสูงเป็นเรื่องของชาวบ้านจะเข้าไปเก็บของในป่า แต่ต้องไปเจอกับเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ดูแลป่า จึงเกิดการโต้เถียงกันขึ้น แต่ในที่สุดเจ้าหน้าที่ของรัฐก็ถูกหลอก ถูกแก๊งค์สารพัด โดยเฉพาะบทคำว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐจะเป็นที่ชื่นชอบแก่ผู้ฟังอย่างมาก

4.ขอเป็นแหล่งให้การศึกษาแก่คนในสังคมชนิดหนึ่ง โดยทั่วไปขอมักจะสอดแทรกค่านิยมที่ดี การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องตามจารีตประเพณี และตามครรลองครองธรรม โดยเฉพาะในการแสดงตามงานบุญต่าง ๆ แล้ว ช่างขอมักจะขอที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับหลักศีลธรรมหรือจริยธรรมอันดีงามเสมอ ผู้ฟังก็จะได้รับการเรียนรู้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อมอยู่ตลอดเวลาเช่นกัน ดังนั้นขอจึงเป็นช่องทางที่จะทำให้เกิดสังคมประภิด (Socialization) แก่สมาชิกของสังคม ในอันที่จะประพฤติปฏิบัติตามหลักศีลธรรม จารีตประเพณี ค่านิยม ทศนคติ ความเชื่อของสังคม อย่างเช่น ขอศีล 5 ก็เป็นการขอเกี่ยวกับหลักปฏิบัติตามศีล 5 หรือ ขอเรื่อง เตใจ-ยาโม เป็นการแสดงละครขอซึ่งมีเนื้อเรื่องเกี่ยวกับชาย 2 คน ซึ่งเป็นเพื่อนรักกัน แต่ทั้ง 2 คนมีนิสัยใจคอและหลักในการดำเนินชีวิตที่ต่างกัน "เตใจ" เป็นคนขยัน อดทน ชื่อสัตย์สุจริต แต่ "ยาโม" เป็นคนเกียจคร้าน ไม่อดทน ขอบลอลอง คนอื่นเป็นประจำ ในที่สุด "เตใจ" ก็ประสบความสำเร็จในชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มีฐานะทาง

เศรษฐกิจดี และเป็นที่รักของคนในหมู่บ้าน ส่วน “ยาโม” ต้องกลายมาเป็นขอทาน ละครขอเรื่องนี้ เป็นบทเรียนที่จะสอนและชี้แนะให้ผู้ฟังเข้าใจหลักในการดำรงชีวิตที่ดี

5.ขอเป็นสื่อที่จะเผยแพร่ ถ่ายทอดข่าวสารให้แก่คนในสังคม ด้วยเหตุที่แต่เดิมช่างขอมัก จะเดินทางไปแสดงตามที่ต่าง ๆ อยู่เสมอ ดังนั้นในการขอมักก็นำเอาเรื่องราวหรือประสบการณ์ต่าง ๆ ของตน หรือข้อมูลข่าวสารที่ตนได้รับมาเผยแพร่ต่อให้แก่คนฟัง

คุณสมบัติของเพลงขอในแง่การสื่อสารเพื่อการพัฒนา

ในการสื่อสารเพื่อพัฒนานั้น สื่อที่ใช้ในการสื่อสารแต่ละตัวก็มีความสำคัญไม่ยิ่งหย่อนไปกว่ากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาถึงสื่อพื้นบ้านประเภทเพลงขอนั้น ก็มีคุณสมบัติหรือข้อดีที่จะช่วยให้การสื่อสารเพื่อการพัฒนาบรรลุผลสำเร็จได้ทัดเทียมสื่อประเภทอื่น ๆ คุณสมบัติดังกล่าว คือ

ในกระบวนการสื่อสารโดยสื่อพื้นบ้านนั้น ตัวผู้ส่งสาร(ช่างขอ) และกลุ่มผู้รับสาร หรือประชาชนทั่วไปนั้น มีความใกล้ชิดกันสูงมาก ความใกล้ชิดกันหมายถึงความเหมือนหรือความคล้ายคลึงกันในด้านเชื้อชาติ ศาสนา ระดับการศึกษา ความเชื่อ ทศนคติ หรือระดับชั้นทางสังคม หรือกล่าวอีกในแง่หนึ่งคือ ทั้งตัวผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้นมีกรอบการอ้างอิง (Frame of Reference) คล้ายกัน และเข้าใจความหมายของสารอย่างเดียวกัน ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์อันสำคัญยิ่งของการสื่อสาร นอกจากนี้การปราศจากช่องว่างหรือข้อแตกต่างระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารนั้น จะทำให้ผู้รับสารเปิดรับข่าวสารและเกิดการยอมรับข่าวสารได้มาก ด้วยเหตุที่ไม่มีความรู้สึกผิดแปลกแตกต่าง (Sense of Alienation) (James B.Benjamin,1986) จึงทำให้การแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารหรือแนวความคิดต่างๆ เกิดขึ้นภายในเงื่อนไขแห่งการเข้าใจอันดีซึ่งกันและกัน

สื่อพื้นบ้านประเภทขอนั้น เป็นการสื่อสารเชิงวจนะ (Verbal Communication) ซึ่งใช้ภาษาพื้นบ้านเป็นตัวนำพาข้อมูลข่าวสารไปสู่กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งภาษาพื้นบ้านหรือภาษาท้องถิ่นเป็นภาษาที่ชาวบ้าน หรือคนในท้องถิ่นใช้ในการสื่อสารกันอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่มีปัญหาในด้านการตีความ หรือความเข้าใจในตัวสาร ด้วยเหตุที่ภาษาที่ใช้เป็นองค์ประกอบหนึ่งของวัฒนธรรมนั้น ดังนั้นการสื่อสารภายใต้เงื่อนไขแห่งวัฒนธรรมอย่างเดียวกันจึงเกิดประสิทธิผลอย่างยิ่ง Sapir และ Whorf กล่าวว่า “ภาษาและวัฒนธรรมนั้นมีอิทธิพลซึ่งกันและกัน” ซึ่งจะส่งผลถึงระบบการสื่อสารในสังคมนั้น ๆ

ที่สำคัญก็คือ คณะกรรมการแมคไบรด์ (The MacBride Commission) ได้เสนอความคิดเห็นในด้านการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในแง่การส่งเสริมนโยบายด้านการสื่อสารว่า ควรมีการคำนึงถึงการใช้ภาษาที่ไม่เป็นวิชาการ และสัญลักษณ์ที่ทุกคนเข้าใจ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาและ

จุดมุ่งหมายของการพัฒนาให้มากที่สุด (วิรุษา พลนิกรและคณะ, 2528) ดังนั้นปัจจัยความสำเร็จของนโยบายการสื่อสารเพื่อการพัฒนา ก็คือ การเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้รับสาร เช่น ภาษาท้องถิ่น ภาษาพื้นเมือง เป็นต้น

จากคุณสมบัติหรือข้อดีของสื่อพื้นบ้านประเภทขอมดังกล่าวนี้ พอจะสรุปได้ว่า ขอสสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อเพื่อการพัฒนาอย่างได้ผล ซึ่งแต่เดิมนั้นขอกก็ทำหน้าที่นี้เช่นกัน แต่เป็นหน้าที่ที่ไม่ค่อยเด่นชัดเท่าปัจจุบัน ดังนั้นการนำเพลงขอมไปมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาต่าง ๆ นั้น ก็จะต้องเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่เพลงขอม หรืออาจกล่าวได้ว่า การใช้เพลงขอมเพื่อพัฒนานั้นจะก่อประโยชน์ให้ทั้งทางสังคมและตัวของเพลงขอมด้วย

รศ.จุมพล รอดคำดี และคณะ (2521) ได้ทำการวิจัยในหัวข้อ “การวิจัยบทบาทสื่อพื้นเมืองต่อการศึกษาของชาวบ้าน” โดยมุ่งเน้นศึกษาถึงพฤติกรรม และทัศนคติของประชาชนในภาคเหนือที่มีต่อสื่อพื้นบ้าน อันได้แก่ เพลงขอม คำว ลีเก กลองสะบัดชัย และกลองเท่งตึง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจากอำเภอสันทราย และอำเภอหางดง ผลการศึกษาปรากฏว่า สื่อพื้นบ้านประเภทเพลงขอมนั้นได้รับความนิยมสูงสุดในบรรดาสื่อพื้นบ้านของภาคเหนือประเภทอื่น ๆ คิดเป็นร้อยละ 94.32 ผู้ที่นิยมฟังขอมนั้นอยู่ในกลุ่มอายุระหว่าง 25-55 ปี ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้รับการศึกษา ส่วนพฤติกรรมในการไปรับฟังขอมนั้น มักจะเดินกันไปเป็นกลุ่มๆ จากหมู่บ้านหนึ่งไปยังหมู่บ้านหนึ่งที่มีการแสดงเพลงขอม จากการศึกษาวิจัยนี้ทำให้ทราบว่า ขอมยังมีอิทธิพลและได้รับความนิยมอยู่อย่างสูงในภาคเหนือของประเทศไทย

อ.มนัน พูอินหลง (2528) ได้ทำการวิจัยในหัวข้อ “สำรวจทรัพยากรสื่อสารมวลชน และสื่อท้องถิ่นในเขตภาคเหนือตอนบน” โดยเริ่มทำการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤษภาคม 2528 ถึงเดือนเมษายน 2529 ได้ผลปรากฏว่า คณะสื่อท้องถิ่นหรือสื่อพื้นบ้านประเภทเพลงขอมนั้น มีทั้งสิ้น 15 คณะ ซึ่งแยกตามแต่ละจังหวัดได้แก่

จังหวัดเชียงราย

<u>ชื่อคณะ</u>	<u>ที่อยู่</u>
1. เกสรพัฒนา	เลขที่ 29 หมู่ที่ 2 ต.แม่ยาว อ.เมือง จ. เชียงราย
2. คำมูลร่วมมิตร	เลขที่ 37 หมู่ที่ 10 ต.ป่าก่อคำ อ.เมือง จ. เชียงราย
3. ร่วมใจพัฒนา	เลขที่ 177 หมู่ที่ 12 ต.ดงมะตะ อ.เมือง จ. เชียงราย
4. รุ่งฟ้าเจริญศิลป์	เลขที่ 174 หมู่ที่ 13 ต.นางแล อ.เมือง

5.ส.เจริญ จ. เชียงราย
 เลขที่ 128 หมู่ที่ 1 ต.แม่ยาว อ.เมือง จ. เชียงราย

จังหวัดเชียงใหม่

ชื่อคณะ	ที่อยู่
1.ลูกแม่ปิง	หมู่ที่ 4 ต.ป่าแดด อ.เมือง จ.เชียงใหม่
2.ศรีสมเพชร	เลขที่ 47 ถ.ช้างม่อย ซอย 2 อ.เมือง จ.เชียงใหม่
3.ไอ้เก๋า-อีต๋วม	เลขที่ 47 ถ.ช้างม่อย ซอย 2 อ.เมือง จ.เชียงใหม่

จังหวัดน่าน

ชื่อคณะ	ที่อยู่
1.คำผาย นุปิง	8713 หมู่ที่ 3 บ้านห้วยนา ต.ท่าข้าว อ.เมือง จ.น่าน

จังหวัดแพร่

ชื่อคณะ	ที่อยู่
1.ก้วนแก้ว-สัมฤทธิ์	เลขที่ 139 ถ.เหมืองทอง ต.ในเวียง อ.เมือง จ.แพร่
2.แดงน้อย	บ้านปากห้อยศิลป์ ต.ป่าแมต อ.เมือง จ.แพร่
3.นงคราญ	บ้านปากห้อยศิลป์ ต.ป่าแมต อ.เมือง จ.แพร่
4.นิคมศิลป์	เลขที่ 182/1 ซอย 3 บ้านฮ้อยหลวง ต.เวียง อ.ร้องกวาง จ.แพร่
5.พรสวรรค์	เลขที่ 4 หมู่ที่ 1 บ้านสวนขวัญ ต.สวนเขื่อน อ.เมือง จ.แพร่
6.วัลลี	บ้านรองเย็น ต.บ้านขนาน อ.สอง จ.แพร่

รศ.ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2529) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้สื่อประเพณีสำหรับการสื่อสารเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม” ได้ทำการศึกษาโดยใช้ละครเวทีที่แสดงทางสถานีโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธ์ ช่อง 8 ลำปาง เป็นสื่อเพื่อช่วยในการเผยแพร่ข้อมูล ชาวสารทางด้าน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและปัญหาที่เกิดจากสภาพแวดล้อมเป็นพิษ โดยเฉพาะโรคที่เกิดจากยุง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้คือ ประชาชนในเขต อ.แม่ทะ จ.ลำปาง จำนวน 60 คน ผลการวิจัยปรากฏว่า กลุ่มตัวอย่างรับชมละครเวทีทางสถานีช่อง 8 ลำปางเป็นประจำและได้รับทราบข้อมูลชาวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างยังยอมรับว่าข้อมูลชาวสารนั้นมีประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัวและสังคมอย่างมาก แสดงว่าชอยังได้รับความนิยม และสามารถทำหน้าที่ถ่ายทอดเผยแพร่ข้อมูลชาวสารนวัตกรรมอย่างได้ผล

จันทร์เพ็ญ ชาติพันธ์ (2523) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “การรับชาวสารทางด้านจริยธรรมจากสื่อพื้นบ้านประเภทขอ ของประชาชน ใน อ.สันกำแพง จ.เชียงใหม่” ปริญญาโท ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยทำการศึกษาทางด้านทัศนคติของประชาชนในเขต อ.สันกำแพง ที่มีต่อสื่อพื้นบ้านประเภทขอ และศึกษาเปรียบเทียบระหว่างลักษณะทางประชากรศาสตร์ของกลุ่มตัวอย่างกับการยอมรับชาวสารด้านจริยธรรมว่ามีผลเป็นอย่างไร

ผลการศึกษาปรากฏว่าคนในเขตชนบทจะมีทัศนคติต่อสื่อพื้นบ้านประเภทขอดีกว่าคนในเขตเมือง และเพศไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับชาวสารด้านจริยธรรมจากสื่อพื้นบ้านประเภทขอ แต่ระดับการศึกษาและอาชีพมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญต่อการยอมรับชาวสารด้านจริยธรรม ในอันดับการรับรู้ชาวสารด้านจริยธรรมทั้ง 11 ประการที่เผยแพร่ โดยสื่อพื้นบ้านประเภทขอ นั้น พบว่าจริยธรรมด้านความสามัคคีถูกรับรู้มากที่สุด รองลงไปได้แก่ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญูกตเวทิตะ ความประหยัด ความอดทน ความเสียสละ ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีระเบียบวินัย ความรับผิดชอบ ความยุติธรรม และความมีเหตุผล ตามลำดับ ดังนั้นผลการศึกษาในครั้งนี้บอกให้ทราบได้ว่า ความแตกต่างกันของกลุ่มผู้รับสารที่ผ่านทางสื่อพื้นบ้านประเภทขอ นั้น มีผลต่อระดับการยอมรับชาวสารด้านนวัตกรรม และทัศนคติที่มีต่อตัวสื่อพื้นบ้านดังกล่าว

สมฤทธิ ลือชัย (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความตระหนักของช่างขอในบทบาทนักสื่อสารเพื่อการพัฒนา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบระดับความตระหนักของช่างขอใน จ.เชียงใหม่ ในฐานะนักสื่อสารเพื่อการพัฒนาและเพื่อทราบถึงตัวแปรหรือปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างความตระหนัก